

VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ

Fakulta právních a správních studií

Studijní obor: **Bezpečnostně právní studia**

Navazující magisterské studium kombinované

Ondřej Kluska

Recidiva a její pojetí trestněprávní, penologické a kriminologické

Legal, Penal and Criminological Aspects of Recidivism

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2020

Vedoucí závěrečné práce: **JUDr. Markéta Brunová, PhD., LL.M.**

Poděkování

Rád bych poděkoval JUDr. Markétě Brunové PhD., LL.M. za vedení a cenné rady při zpracování této práce. Rovněž děkuji mé sestře Lence za veškerou její pomoc.

Prohlášení

Prohlašuji,

že jsem tuto závěrečnou práci vypracoval/a zcela samostatně a veškerou použitou literaturu a další podkladové materiály, které jsem použil/a, uvádím v seznamu literatury a že svázaná a elektronická podoba práce je shodná. Současně prohlašuji, že souhlasím se zveřejněním této práce podle § 47b zákona č.111/1998Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

V Praze 26. dubna 2020

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou recidivy a její pojetí trestněprávní, penologické a kriminologické. V části trestněprávní se zabývá posouzením osob recidivujících pachatelů, výše ukládaných trestů a jejich odsouzení. Penologická kapitola popisuje následný výkon trestu, resocializaci i snahu systému o začlenění osob vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. Poslední, kriminologická kapitola se snaží popsat zákonitosti vzniku kriminální recidivy, počátek a ukončení kriminální kariéry a možnosti boje proti recidivě.

Abstract

The main aim of this thesis is to study the issue of Recidivism and its Aspects in criminal law, criminology and penology. In the first part it describes the assesment of the personalities of the repeated Offenders, the severity of the sentence and their conviction. The chapter on penology focuses on the criminal punishment, following resocialization and the efforts of the social system to intregrate the people returning from the imprisonment back into society. Finally, the criminology chapter outlines the patterns of criminal recurrence, starting points and termination of a criminal career and possible ways how to prevent it.

Klíčová slova

Recidiva, recidivista, trestní právo, trest, penologie, postpenitenciární, kriminologie, kriminální kariéra

Keywords

Recidivism, Repeat Offender, Criminal Law, Sentence, Penology, Postpenitentiary, Criminology, Criminal Career

Obsah

PODĚKOVÁNÍ.....	2
PROHLÁŠENÍ.....	3
ABSTRAKT.....	4
ABSTRACT.....	4
KLÍČOVÁ SLOVA.....	5
KEYWORDS.....	5
OBSAH.....	6
ÚVOD.....	8
1 POJEM RECIDIVA.....	9
2 TRESTNĚPRÁVNÍ POJETÍ RECIDIVY.....	11
2.1 Právní pojetí recidivy.....	11
2.1.1 Členění recidivy.....	11
2.1.2 Statistické údaje o recidivě v ČR.....	15
2.2 Restorativní a retributivní justice.....	17
2.2.1 Restorativní justice.....	17
2.2.2 Základní principy restorativní justice.....	19
2.2.3 Retributivní justice.....	22
2.2.4 Znaky retributivní justice.....	22
2.3 Institut mimořádného zvýšení trestu.....	24
2.3.1 § 59 Trestního zákoníku: mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody.....	24
2.3.2 Zvlášť nebezpečný recidivista.....	25
2.3.3 Podmínky mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody.....	26
2.4 Recidiva jako znak skutkové podstaty.....	31
2.4.1 Skutková podstata trestného činu v trestním právu.....	31
2.4.2 Recidiva jako znak skutkové podstaty trestného činu.....	31
3 PENOLOGICKÉ POJETÍ RECIDIVY.....	35
3.1 Penologie.....	35
3.1.1 Vývoj penologie.....	36
3.1.2 Vývoj trestu a trestání na našem území.....	37
3.1.3 Penologické koncepce a Koncepce vězeňství do roku 2025.....	44
3.2 Penitenciární péče.....	49

3.2.1	Resocializace	50
3.2.2	Metody a techniky resocializačního působení	53
3.2.3	Kompletní charakteristika (zpráva) odsouzeného.....	60
3.3	Účinnost trestů	64
3.3.1	Účel výkonu trestu odnětí svobody.....	65
3.3.2	Výkon trestu odnětí svobody	67
3.3.3	Účinnost trestů odnětí svobody.....	70
3.4	Postpenitenciární péče a recidiva.....	71
3.4.1	Strategické cíle postpenitenciární péče	72
3.4.2	Podpora účinných opatření snižujících recidivu	75
3.4.3	Subjekty postpenitenciární péče.....	76
4	KRIMINOLOGICKÉ POJETÍ RECIDIVY	78
4.1	Kriminologie.....	78
4.2	Kriminologické zkoumání recidivy	79
4.2.1	Historie a pojem kriminální recidiva	79
4.2.2	Kriminologické rozlišení recidivy	80
4.2.3	Recidiva z pohledu statistických údajů.....	83
4.3	Typy kriminální kariéry	88
4.3.1	Kriminální kariéra	88
4.3.2	Časové studium kriminálního chování	89
4.3.3	Modelování kriminální kariéry	90
4.4	Průběh kriminální kariéry	91
4.4.1	Typ a délka kriminální kariéry	92
4.4.2	Zahájení kriminální kariéry	93
4.4.3	Ukončení kriminální kariéry	94
5	ZÁVĚR.....	96
	SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ	99

Úvod

O tom, že recidiva představuje závažný problém, není pochyb. Téma recidivy je zajímavé pro svoji rozsáhlost, pokrývající hned několik vědních oborů. Osoba recidivujícího pachatele bohužel zčásti svědčí o nesplnění úkolu uloženého trestu a převychování, a současně ztěžuje následné dopátrání trestných činů. Tato práce se zabývá pojmem recidivy ve trestním, penologickém a kriminologickém pojetí. Každé z nich chápe pojem recidivy a recidivisty jiným způsobem.

Cílem této práce je seznámit se s problematikou recidivy, typem recidivistů, následných trestních sankcí, možnosti jejich nápravy ve vězeňských zařízeních, ale zvláště jejich motivy k páchání recidivy.

Práce je strukturována do čtyř kapitol, v nichž v první se zabývá všeobecně pojmem recidiva ve všech třech pojetích.

Druhá kapitola charakterizuje recidivu v trestněprávním pojetí, členění recidivy a její statistické údaje; snaží se obsáhnout charakteristiku trestání v rámci restorativní a retributivní justice. Na to navazuje institut mimořádného zvýšení trestu s následnou kapitolou popisující recidivu jako znak skutkové podstaty trestného činu.

V další části týkající se penologického pojetí recidivy práce obeznamuje s vývojem penologie a přináší krátký exkurz do historického trestání na našem území a následných penologických koncepcí. Dále se věnuje možnosti resocializace a programy zacházení s vězni. Zároveň shrnuje i účinnost trestů a jejich následný vývoj i následnou postpenitenciární péči a možný návrat pachatelů do civilního života.

V poslední části zaměřené na kriminologické pojetí recidivy se práce bude snažit popsat objasnit počátek celé kriminální kariéry pachatele, jeho modelování, motivy, které ho vedou k opakovanému páchání trestné činnosti a samozřejmě ukončení jeho kriminální kariéry.

1 Pojem recidiva

Recidiva, z latinského slova *recidivus* (opakující se) označuje opakované upadnutí do nějaké **nežádoucí** situace.

Označení osoby „**Recidivistou**“ můžeme použít v případě, kdy se opakovaně dopouští páčání trestného činu.

Jak je uvedeno výše, hlavním problémem je **opakující se nežádoucí** situace, ale také hledisko jak a za jakých podmínek na recidivistu nahlížet.

V této práci jsem se zaměřil na popis recidivy v pojetí trestněprávním, penologickém a kriminologickém. Každé pojetí však sleduje jiná kritéria, měřítka a náhledy recidivy.

Trestněprávní pojetí definuje Právní slovník jako¹:

„**Recidiva**“, neboli zpětnost znamená, že pachatel se dopustí dalšího trestného činu, ačkoli byl již dříve pro trestný čin odsouzen a toto rozhodnutí nabylo právní moci. Nejde o recidivistu, jestliže se ohledně takového předchozího odsouzení na něho hledí, jako by odsouzen nebyl (fikce neodsouzení²). Nejde o recidivu, byl-li další trestný čin spáchán v době od vyhlášení odsuzujícího rozsudku za předchozí trestný čin do nabytí právní moci tohoto rozsudku, tzv. nepravá recidiva³.

Penologické pojetí

Nahlíží na recidivující osobu, je-li tatáž nejméně podruhé ve výkonu trestu⁴. V souvislosti s opakovaným páčáním trestné činnosti se pachatele bezprostředně dotýká ustanovení § 56 zákona č. 40/2009 Sb. *Trestní zákoník, (dále jen Tr. z.) Výkon trestu odnětí svobody*, kde v části „Obecná hlediska pro zařazování pachatele k

¹ Hendrych D a kol., Právní slovník 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009

² Fikce neodsouzení v případě zahlazení odsouzení – I přes to, že byl pachatel odsouzen, hledí se na něj, jako by nikdy odsouzen nebyl. To platí za okolností, kdy pachatel splnil zákonem uložené podmínky, např. po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na jeden rok vedl řádný život po dobu tří let a soud mu pak odsouzení zahladil. § 106 Tr. z.

³ Nepravá recidiva – další TČ je spáchán v mezidobí mezi vyhlášením odsuzujícího rozsudku za předchozí TČ a jeho nabytím právní moci. Nejde o souběh, ani recidivu, ale o nepravou recidivu. Zdroj: <http://www.ius-wiki.eu/trestni-pravo/pfuk/trest/zkouska/otazka-a-20>

⁴ Novotný O., Zapletal J. a kol. *Kriminologie. 2. vydání*, Praha: ASPI, 2004, str: 128

výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody do věznice určitého typu“ soud přihlíží: - „zda již v minulosti byl či nikoli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin“ (tzv. penitenciární recidiva)⁵.

Kriminologické pojetí

Kriminologické pojetí recidivy *vyjadřuje opětovné spáchání trestného činu, bez ohledu na to, zda byl pachatel za předchozí trestný čin, nebo trestné činy stíhán nebo odsouzen*⁶.

Nevýhodou kriminologického pojetí je, že recidiva není vždy zřejmá a v mnoha případech prakticky neidentifikovatelná (oběťmi nenahlášená). Za trestný čin není osoba stíhaná, popřípadě čin není vůbec odhalen.

Kriminologické pojetí je ale významné se zřetelem na boj proti recidivě jako společenskému problému, neboť usměrňuje orgány činné v trestním řízení na osobu pachatele ve všech spojitostech. Zaměřuje se na míru nebezpečnosti pachatele pro společnost, což je nezbytné pro následné promítnutí výše, nebo způsobu jeho potrestání a jeho další resocializaci⁷.

⁵ Šámal a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str: 763

⁶ Novotný O., Zapletal J. a kol., *Kriminologie. 2. vydání*, Praha: ASPI, 2004, str: 128

⁷ Suchý O. *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: VÚK, 1983, str: 89

2 Trestněprávní pojetí recidivy

2.1 Právní pojetí recidivy

Trestněprávní nauka definuje recidivu jako případ, kdy se pachatel dopustil trestného činu, ačkoli již byl dříve pro trestný čin pravomocně odsouzen⁸. Od souběhu trestných činů se liší tím, že trestný čin je spáchán až po pravomocném odsouzení, nikoli před vyhlášením odsuzujícího rozsudku. Klíčovým momentem **recidivy** je tedy odsouzení pachatele pravomocným rozsudkem⁹.

2.1.1 Členění recidivy

- *Obecná recidiva*: Pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá trestný čin. *Příklad: pachatel spáchá trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci dle § 152 Tr. z. a po pravomocném odsouzení spáchá trestný čin těžké ublížení na zdraví dle § 145 Tr. z.*
- *Druhá recidiva*: Pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá trestný čin stejného druhu. *Příklad: pachatel opětovně páchá majetkovou trestnou činnost, v jednom případě trestný čin krádeže dle § 205 Tr. z. ve druhém případě trestný čin podvodu dle § 209 Tr. z. Jednotícím kritériem je druhový objekt.*
- *Speciální recidiva*: Pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin, znovu spáchá ten stejný trestný čin, tedy specializuje se na jednu skutkovou podstatu. *Příklad: pachatel opakovaně páchá trestné činy krádeže dle § 205 Tr. z.*
- *Zvlášť nebezpečná recidiva*: Týká se zvlášť závažných zločinů (§14 odst. 3 Tr. z. „zvlášť závažnými zločiny jsou úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let“)

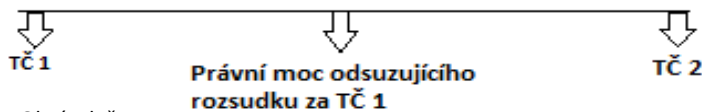
⁸ Novotný O., Vanduchová M., a kol., *Trestní právo hmotné, Obecná část, 5. jubilejní, zcela přepracované vydání*, Praha: ASPI, 2007, str. 454

⁹ Kratochvíl V., a kol., *Trestní právo hmotné, obecná část*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, str: 353

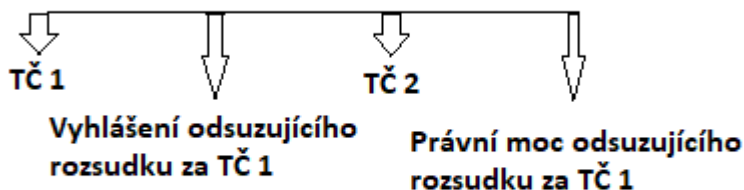
a je tedy považována za mimořádně závažný jev. Proto lze v takovém případě jít při ukládání trestu nad horní hranici trestní sazby, kterou jinak zákon stanoví¹⁰. *Příklad opakovaně spáchal trestný čin vraždy dle § 140 Tr. z.*

V trestním právu se můžeme setkat také s pojmem „*Nepravá recidiva*“. Vyjadřuje stav, kdy další trestný čin je spáchán v mezidobí mezi vyhlášením odsuzujícího rozsudku za předchozí trestný čin a jeho nabytím právní moci. Nejde o souběh ani recidivu, ale o nepravou recidivu¹¹.

Recidiva:

Nepravá recidiva:

Obrázek č. 2

Obrázky č. 1 a 2, rozdělení recidivy a nepravé recidivy. Zdroj: www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista

Recidiva je samozřejmě přitěžující okolností při ukládání trestu. Pokud se však pachatel dopustí opakovaně zvláště závažného úmyslného trestného činu, je možné takovému pachateli uložit mnohem přísnější trest, dokonce i nad zákonem stanovenou horní hranici trestní sazby. V těchto případech se totiž při ukládání trestu horní hranice trestu odnětí svobody zvyšuje o třetinu oproti v zákoně uvedené sazbě a trest se ukládá v horní polovině takto zvýšené trestní sazby.

Trestní zákon účinný do 31. 12. 2009 měl pro takové pachatele speciální označení **zvláště nebezpečný recidivista**. Nový trestní zákoník účinný od 1.1. 2010 již termín zvláště nebezpečný recidivista nepoužívá, ale princip ukládání trestu osobám, které se

¹⁰ Zdroj: Knihovna NTK

¹¹ <http://www.ius-wiki.eu/trestni-pravo/>

opakovaně dopouštějí zvláště závažného zločinu, zůstává stejný jako ve starém trestním zákoně.¹²

Ovšem ani recidivisté nejsou homogenní skupinou, proto k nim v trestním zákonodárství nelze přistupovat zcela stejně. Setkáváme se s označením „**pseudorecidivista**“, což je pachatel, který náhodně opakuje trestný čin, ale není pro společnost výrazně nebezpečný.

Podíl recidivistů v počtu trestně stíhaných osob pohybuje od 30 % do 60 % v závislosti na tom, o jaký druh trestné činnosti jde. Nejvíce recidivistů nalezneme u majetkové trestné činnosti¹³. (Viz Obrázek č. 11, tabulka vývoje počtu stíhaných a vyšetřovaných osob-recidivistů v ČR a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality v letech 2016 až 2019)

Recidiva svým způsobem vypovídá o efektivitě resocializačních opatření trestněprávního systému u konkrétního pachatele.

Když hodnotíme v České republice období po tzv. sametové revoluci, tak za velmi zásadní lze z pohledu trestní a sankční politiky považovat depenalizaci a dekriminálnízaci, rozšíření škály alternativních trestů po roce 1989, velkou novelu trestního řádu a novelu trestního zákona č. 265/2001 Sb., která ovlivnila rozhodování soudů o trestech, přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., a konečně přijetí nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

Nový trestní zákoník je koncipován na nových efektivnějších alternativních sankcích, které jsou sestaveny se zřetelem na přiměřenou satisfakci obětí trestných činů. Je kladen důraz na individuální řešení trestních věcí. Zákonodárce předpokládal snížení krátkodobých nepodmíněných trestů a snížení počtu vězněných osob.

¹² <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista>

¹³ Chromý J., K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue 11/2009

Do roku 2010 došlo k podstatnému nárůstu osob ve výkonu trestu odnětí svobody s trestem trvání od 6 měsíců do 3 let a v prvních letech účinnosti nového trestního zákoníku navýšilo počet vězňů o cca 2700 osob¹⁴.

Na výše uvedené reagoval zákonodárce novelou trestního zákoníku č. 390/2012 Sb. tak, že byl zmírněn postih v případě trestných činů zanedbání povinné výživy i maření výkonu úředního rozhodnutí.

Pokud se detailněji zaměříme na vymezení hlavních příčin recidivy a následného nárůstu počtu vězněných osob, jejich výčet přináší ve svých výzkumech Scheinost a Marešová rok 2016. Podle těchto autorů jsou zásadní příčiny: *nenaplnění hlavního cíle trestního zákona – depenalizace, zpřísnění postihu zvláště závažných zločinů, a především zpřísnění postihu recidivy u skutkových podstat frekventovaných trestných činů a dlouhodobé neřešení problematiky recidivy.*

Dle úvah Marešové, Scheinosta & kolektivu lze snížit vězeňskou populaci prosazením uvedených kroků: *řešit trestnou činnost recidivistů, včetně řešení problematiky postihu recidivy u trestného činu krádeže dle § 205 odst. 2 TrZ; zabývat se dekriminalizací trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 TrZ; zavést systém elektronického monitoringu u trestu domácího vězení; změnit strukturu uložených alternativních trestů – analyzovat příčiny malého využívání peněžitého trestu a navrhnout opatření vedoucí k jeho zvýšené aplikaci; vybudovat funkční trestní politiku provázanou s politikou sociální.*

V České republice kriminální recidiva ve vztahu k uloženým sankcím není statisticky evidována. Policejní statistiky sice uvádějí podíl recidivistů na celkovém počtu stíhaných či odsouzených osob, avšak nelze z nich odvodit jaké konkrétní tresty nebo opatření byly vůči těmto jedincům uplatněny.

Statistiky Ministerstva vnitra a Policie ČR jsou publikovány ve formě Zpráv o bezpečnostní situaci na území České republiky a Statistických přehledů kriminality. Tyto dokumenty představují důležitý zdroj informací o počtu stíhaných a

¹⁴ Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016

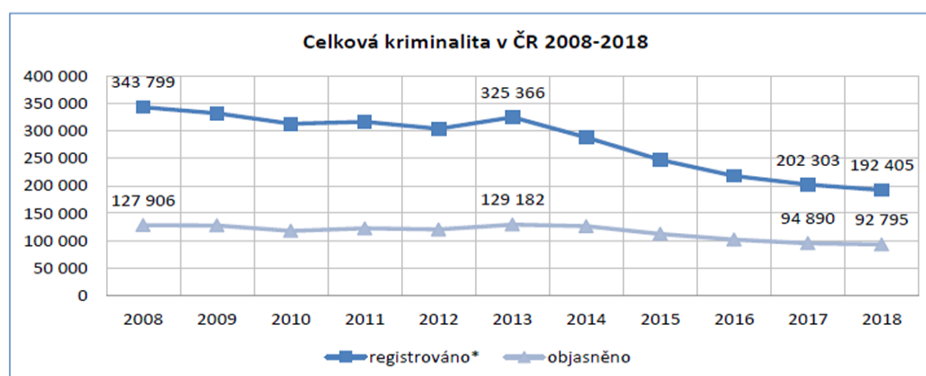
vyšetřovaných recidivistů, jakož i o tom, kolik z evidovaných skutků recidivisté spáchali¹⁵.

Recidiva trestné činnosti a ukládání trestů odsouzeným, kteří byli soudy označeni jako recidivisté je Ministerstvem spravedlnosti ČR dlouhodobě sledována a každoročně vykazována ve statistické Ročence kriminality Ministerstva spravedlnosti. Dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) se eviduje tzv. soudem označený recidivista, když soud přihlíží k ukládání trestu odsouzenému k jeho dřívější trestné činnosti podle § 34 písm. l) trestního zákona resp. § 42 písm. p) trestního zákona.

Ve většině členských zemí Evropské unie je recidiva chápána jako základní a ničím nenahraditelné měřítko efektivity ukládaných trestních sankcí. V těchto zemích se usiluje o zdokonalení systému sběru dat o recidivě ze všech členských zemí za účelem jejich vzájemné komparace. V posledních dvou desetiletích se díky shromažďování, a především digitalizaci policejních a soudních dat, otevírají nové možnosti pro zkoumání recidivy v širším rozsahu¹⁶.

2.1.2 Statistické údaje o recidivě v ČR

Recidivistou ve smyslu policejních statistik je pachatel úmyslného trestného činu, který byl za jiný úmyslný trestný čin dříve pravomocně odsouzen.

Obrázek č. 3

¹⁵ Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016

¹⁶ Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016

Pokud jde o justiční statistiky, tak recidivisté byli evidováni v soudních statistikách do roku 2010 podle § 34 zákona č 140/1961 Sb. Jako recidivisté byli v soudních statistikách označeni odsouzení, kteří již byli pro trestný čin odsouzení a spáchali druhý nebo další trestný čin po právní moci předchozího odsuzujícího rozsudku, a soudy tuto okolnost podle povahy předchozího odsouzení považovaly za přitěžující.

Po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku zákon č. 40/2009 Sb. se eviduje ve statistikách tzv. soudem označený recidivista, a to v případech, když soud přihlíží při ukládání trestu odsouzenému k jeho dřívější trestné činnosti podle § 34 písm. l) zákona č 140/1961 Sb., respektive § 42 písm. p) zákona č. 40/2009 Sb.¹⁷

4.2 CELKOVÁ KRIMINALITA V ČESKÉ REPUBLICE - VÝVOJ

Rok	registrováno*	objasněno	objasněnost v %
2008	343 799	127 906	37,2
2009	332 829	127 604	38,3
2010	313 387	117 685	37,6
2011	317 177	122 238	38,5
2012	304 528	120 168	39,5
2013	325 366	129 182	39,7
2014	288 660	126 239	43,7
2015	247 628	112 141	45,2
2016	218 162	101 678	46,6
2017	202 303	94 890	46,9
2018	192 405	92 795	48,2

Poznámka:

* Jedná se o počet skutků, kdy byla stanovena trestně právní kvalifikace a ve věci se vede řízení, probíhá prověřování, případně prověřování bylo již ukončeno.

Obrázek č. 4

¹⁷ Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., Recidiva jako měřítko trestní politiky, Trestněprávní revue 9/2016

4.3 PACHATELÉ TRESTNÉ ČINNOSTI

Vývoj podílu (v %) jednotlivých kategorií pachatelů celkové kriminality na celkovém počtu pachatelů v ČR celkem						
Rok	muži	ženy	recidivisté	děti	mladiství	cizinci
				do 15 let	15-18 let	
2004	87,6	12,4	45,2	3,1	5,1	5,9
2005	85,8	14,2	46	2,7	4,7	5,8
2006	86,4	13,6	46,2	2,5	4,7	5,9
2007	87,2	12,8	44,5	2,1	4,9	6,4
2008	87,5	12,5	43,7	2,2	4,9	7
2009	87,1	12,9	45,9	1,7	4,3	6,8
2010	86,8	13,2	47,5	1,4	3,6	6,6
2011	86,7	13,3	48,5	1,4	3,5	6,5
2012*	86,3	13,7	50	1,2	3,1	6,6
2013*	85,8	14,2	52,6	1,1	2,5	6,3
2014*	85	14,8	53,2	1,2	2,3	6,4
2015*	84,1	15,6	52	1,2	2,1	7,1
2016*	82,9	16,8	46,3	1,7	2,5	8,1
2017*	82,5	17	45,7	1,1	2,3	8,5
2018*	82,6	17	37,9	2	2,85	9,2

* bez právnických osob

Obrázek č. 5

Obrázky č. 3, 4, 5. Zdroj: Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2018, Ministerstvo vnitra České republiky

2.2 Restorativní a retributivní justice

2.2.1 Restorativní justice

je pojetí trestního soudnictví, který se zaměřuje spíše na obnovu poměrů než na represii. V tomto pojetí ustupuje do pozadí zájem na potrestání pachatele, ale naopak je preferováno aktivní zapojení obětí trestných činů do řízení. Pachatelům činů se usnadňuje rozhodnutí převzít odpovědnost za své spáchané činy, napravit škody a obětem poskytnout zadostiučinění za způsobenou újmu. Jde o jiný koncept odlišující se od klasického retributivního (trestajícího) konceptu (způsobu) trestní justice¹⁸.

¹⁸ Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní Justice: Sborník příspěvků a dokumentů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 8

Jak již bylo popsáno výše, restorativní přístupy jsou spojovány s uspokojováním nároku oběti, které vznikly v důsledku trestné činnosti, a s takovým přístupem k pachateli trestného činu, jenž bude zdůrazňovat tresty nespojené s odnětím svobody. Alternativní tresty doufají, že pachatel nebude vytržen ze svého sociálního prostředí, rodinných a dalších vazeb, nepřerušené vzdělávací a výdělečné činnosti, z čehož benefituje mimo jiné i oběť trestného činu.

Restorativní justice má poměrně dlouhou historii:

Restorativní justice jako nový přístup, jak nahlížet na trestnou činnost a řešit způsobené následky se formovala od počátku 70. let 20. století. Snaha definovat restorativní justici se odvíjela zejména v rámci akademické debaty vedené mezi puristickým a marxistickým názorovým táborem. Dle definice, jejímž autorem je T. Marshall: *Restorativní justice je proces, v rámci něhož se strany, jichž se trestný čin dotýká, sejdou dohromady za tím účelem, aby společně jednaly o následcích trestného činu a o tom, jak tyto následky vyřešit do budoucna.*¹⁹

Marxistické pojetí se nespokojuje s rovnítkem mezi restorativní justicí a přímou účastí osob zasažených trestným činem. Předkládají definici: *„Restorativní justicí je každá snaha, která je primárně orientovaná na nalézání spravedlnosti náhradou újmy vzniklé trestným činem*²⁰ D. W. Van Ness a K. H. Strong předkládají definici, která taktéž představuje propojení puristického a maximalistického hlediska a je následujícího znění: *„Restorativní justice je takovou teorií spravedlnosti, která klade primárně důraz na náhradu vzniklé újmy, čehož se nejlépe dosahuje pomocí kooperativních procesů, jež zahrnují všechny účastníky.“*

¹⁹ Zernova M., Wright M., *Alternative vision of restorative justice. In: Johnstone G., Van Ness D. W. (eds.) Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007, str. 92*

²⁰ Bazemore G., Walgrave L. *Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform. In: Bazemore, G., Walgrave, L. (eds.) Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 48; Zernova, M., Wright, M., op. cit. sub 15, str. 93*

2.2.2 Základní principy restorativní justice

- Zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku, ale má být brán jako škoda, která byla spáchána oběti a jako hrozba pro bezpečnost ve společnosti.
- Škodu způsobenou oběti je nutno chápat široce, může se jednat o újmu fyzickou, psychickou, materiální apod.
- Odezva na zločin má přispět ke snížení nebo úplnému odstranění této škody.
- Hlavní reakcí na spáchaný zločin nemá být jen potrestání pachatele, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti.
- Tendence zpřísňování trestu je zejména u mladistvých pachatelů kontraproduktivnější.
- Pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody, jestliže se nehodlá zapojit, je k tomu donucen soudem
- Státní orgány se mají v systému restorativní justice angažovat jen v případech, kdy postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli, nebo je klasický trestní postup nezbytný
- Oběť trestného činu nemůže být k jednání s pachatelem nucena²¹.

Je však třeba upozornit, na různé pohledy ze strany kriminologů. Sociologicky zaměření se přiklání k restorativní justici, ti juristicky zaměření upozorňují na nebezpečí, které může přinést přílišné uvolnění nebo opuštění klasických zásad trestního práva a trestního procesu.

²¹ Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní Justice: Sborník příspěvků a dokumentů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str.9

Kráčí trestní zákoník opravdu restorativní cestou?²²

	Restorativní aspekty Tr. z.	Základní restorativní principy obecně
1.	Zohlednění zájmů poškozeného	Náhrada způsobené újmy
2.	Široké pojetí alternativních trestů	
3.	Trest odnětí svobody jako <i>ultima ratio</i>	
4.		Obnova narušených vztahů, oslovení potřeb všech přímých účastníků
5.		Inkluzivní rozhovor pro vedení dialogu
6.		Přijetí společného rozhodnutí

Porovnání vybraných restorativních aspektů obou přístupů nám pomocí tabulky umožňuje učinit v jednotlivých bodech následující závěry:

Náhrada újmy: Výše uvedená tabulka ukazuje, že oba přístupy se potkávají jen v bodě týkajícím se náhrady škody.

1). Trestní zákoník hovoří v případě zásady přiměřenosti ukládání trestních sankcí dle §38 odst. 3. Tr. z. o povinnosti soudu přihlídnout k právem chráněným zájmům poškozeného. Pro restorativní koncept je náhrada škody zásadní záležitostí.

2). Z restorativního pohledu se příslušné řízení vede proto, aby byla újma způsobena trestným činem nahrazena. Trestní zákoník vychází z klasického pojetí, pro který je převládající určit vinu pachatele a stanovit mu příslušný trest, přičemž pouze přihlédne k zájmům poškozeného.

Přestože soud má na hmotněprávní úrovni možnost uložit pachateli jako takzvanou přiměřenou povinnost poskytnutí přiměřeného zadostiučinění poškozenému dle § 48 odst. 4) písm. k), Tr. z., nenahrazují tyto nástroje restorativní způsob, pro který je náhrada újmy jedním z hlavních cílů celého řízení.

²² Masopust Šachová P., *Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde?* Trestněprávní revue 11-12/2016

Alternativní tresty:

U alternativních trestů se jeví jako základní fakt, v jakém kontextu jsou tresty a omezení ukládány—jestli jde o rozhodnutí soudu, nebo se jedná o výsledek vzájemné dohody. Výzkumná zpráva o stavu sankční politiky upozorňuje, že míra recidivy je u alternativních sankcí totožná s mírou recidivy při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Toto je oblast, na kterou se restorativní justice zaměřuje. Jednotlivé restorativní programy se zaměřují nejen na náhradu újmy, ale také na hledání příčin trestné činnosti. Součástí takového programu mohou být i povinnosti a omezení, které obsahově odpovídají alternativním sankcím v pojetí trestního zákoníku, nicméně kontext, v jakém došlo k jejich uložení, má na danou situaci zásadní vliv.

Trest odnětí svobody jako *ultima ratio*:

Použití nepodmíněného trestu odnětí svobody jako nejzazším prostředku sankcionování trestné činnosti v pohledu restorativní justice platí, jak již bylo uvedeno výše je až druhotní pozornost. Primární pozornost je věnována náhradě újmy v tom nejširším slova smyslu, nicméně z pohledu restorativní justice je důležitý způsob, jak k jeho uložení dojde, zda dojde na straně pachatele k uvědomění způsobených následků.

Obnova narušených vztahů a oslovení potřeb všech zúčastněných:

Jde o základní zásadu restorativního úhlu pohledu. Cílem je obnovit narušené vztahy a vypořádat se s potřebami oběti a pachateli umožnit přijetí odpovědnosti za svůj čin. Tento aspekt v trestním zákoníku bohužel nenajdeme.

Inkluzivní prostor pro vedení dialogu a přijetí společného rozhodnutí:

Právě možnost přímých účastníků zapojit se do řízení a mít vliv na to, jakým způsobem bude daný případ vyřešen, představuje z řady důvodů jádro restorativního konceptu. Jedna z hlavních myšlenek tkví v tom, že aktivní účast jak oběti, tak pachatele

umožňuje těmto jedincům změnit životní příběh a negativní následky traumatu, jež bylo trestným jednáním pachatele způsobeno²³.

2.2.3 Retributivní justice

Je tradiční pojetí trestního soudnictví, který je zaměřený spíše na potrestání, tzv. retribuci pachatele. Důležitý je v tomto případě trest, zejména trest odnětí svobody, nikoli trest alternativní. V tomto pojetí je primární obětí stát, skutečná oběť poškozený je do jisté míry opomíjena²⁴.

2.2.4 Znaky retributivní justice

- zločin definován jako újma způsobená státu
- pozornost soustředěna na zavržení a rozsudek, vychází z viny minulosti
- pravidlem je adversární nebo inkviziční proces
- způsobení újmy jako prostředku potrestání a prevence recidivy
- spravedlnost garantovaná právem na spravedlivý proces
- potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem
- jedna sociální nespravedlnost nahrazena jinou
- dotčené sociální společenství odsunuto stranou a je abstraktně-formálně zastupováno státem
- stimulace kompetitivních individualistických hodnot
- stát vystupuje proti pachateli a opomíjí nebo nezdůrazňuje práva oběti

²³ Masopust Šachová P., *Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde?* Trestněprávní revue 11-12/2016

²⁴ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. str: 468

- pachatel bývá pasivním objektem procesu
- odpovědnost pachatele za jeho čin vede k jeho potrestání
- zločin definován formálně právními termíny, nejsou zohledněny morální, sociální ani ekonomické aspekty
- dluh nebo závazek není vůči konkrétní oběti, ale vůči pomyslnému státu a společnosti
- dlouhodobá nebo trvalá stigmatizace pachatele
- minimální anebo žádný ohled na projev lítosti a pokání pachatele
- výsledek trestní věci závislý na aktivitě profesionálů (obhájci, policisté a soudci)²⁵

V Československu bylo po ukončení druhé světové války uplatňováno takzvané retribuční zákonodárství, založené na kontinuitě československého práva a zákonu na ochranu republiky z roku 1923²⁶.

Retribuční soudy a vězeňství vzniklo v důsledku přijetí několika dekretů, především dekretu prezidenta č. 16/1946 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a pomahačů a dekretu prezidenta č. 17/1945 Sb. o Národním soudu, které vytvořily možnost postihovat pachatele trestných činů proti Československu. Pro účely retribuční sloužily lidové soudy, přičemž zpravidla směřovaly k popravě nebo umístění do výkonu trestu na Mírov nebo do Valdic²⁷.

²⁵ Větrovec V., Nedorost L., Otoupalíková J., Restorativní a retributivní justice. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity: Katedra sociální pedagogiky, 2005

²⁶ Zákon na ochranu republiky č. 50/1932 Sb. z. a n. byl přijat j prvorepublikovém Československu v reakci na atentát na Aloise Rašína. Jednalo se o nejvýznamnější československý trestně právní předpis, protože chránil základní instituce státu, stejně jako ideje, na kterých byl založen. Zákon se členil na 4 hlavy. I. Úklady o republiku, II. Poškození republiky a útoky na ústavní činitele, III. Ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti její, IV. Závěrečná ustanovení.

²⁷ Brunová M., *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*, Praha: Leges, 2020, str: 33

2.3 Institut mimořádného zvýšení trestu

2.3.1 § 59 Trestního zákoníku: mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody

(1) Pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin (§ 14 odst. 3 Tr. z.), ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán, může soud uložit trest v horní polovině trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena.

(2) Horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody může po zvýšení podle odstavce 1 převyšovat dvacet let. Při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nesmí horní hranice převyšovat třicet let²⁸.

Ustanovení § 59 Tr. z. nově koncipovalo zpřísnění trestního postihu nejzávažnějších případů recidivy a v tomto směru nahradilo v dřívější úpravě institut zvlášť nebezpečné recidivy ve smyslu § 41 a § 42 zákona č. 140/1961 Sb. trestní zákon a částečně i rozšířenou možnost uložení trestu odnětí svobody na doživotí podle § 29 odst. 4 zákona č. 140/1961 Sb.

Nový trestní zákoník již neobsahuje pojem zvlášť nebezpečného recidivisty. Tento byl příznačný pro trestní zákonodárství zemí bývalého východního bloku. Po změně politických režimů byl během devadesátých let odstraněn²⁹. Zmizelo tak vymezení speciální kategorie zvlášť nebezpečné recidivy, která byla v trestním zákoníku stanovena os samého začátku přijetí tohoto právního předpisu. Nejprve ve dvou formách³⁰:

Do 30. 6. 1990 bylo znění § 41 odst. 1 tr. zák., upravující ukládání trestu odnětí svobody zvlášť nebezpečnému recidivistovi, následující: Pachatel, který a) znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán, nebo b) soustavně páchá úmyslné trestné činy

²⁸ zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

²⁹ Šámal P. a kol., *Trestní zákoník, komentář, 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2012, str: 805

³⁰ Šámal P. a kol., *Trestní zákoník, komentář, 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2012, str: 805

téže povahy, ač již byl pro takové trestné činy vícekrát potrestán, považuje se za zvlášť nebezpečného recidivistu, jestliže uvedené okolnosti pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšují stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost³¹.

Do roku 1990 pouze v jedné formě zahrnující závažnost opakovaně spáchaných úmyslných trestných činů³².

2.3.2 Zvlášť nebezpečný recidivista

Dřívější zákonné podmínky aplikování § 14 odst. 1 (zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon).

Zvlášť nebezpečný recidivista

(1) Pachatel, který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán, považuje se za zvlášť nebezpečného recidivistu, jestliže tato okolnost pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

(2) Zvlášť závažnými trestnými činy jsou trestné činy uvedené v § 62 a ty úmyslné trestné činy, na něž tento zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let³³.

bylo nutné aplikovat restriktivně. V případech, kdy opakované páchaní trestných činů nenarušovalo podstatně stupeň společenské nebezpečnosti, nelze nalézt rozumný důvod, proč by trestné jednání mělo být postihované zostřenou trestní sazbou³⁴.

³¹ zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

³² Chromý J., *K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku*, Trestněprávní revue 11/2009

³³ zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

³⁴ Chromý J., *K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku*, Trestněprávní revue 11/2009

Úprava mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody § 59 trestního zákona:

- a) zvýšení trestní sazby není spojeno s označením pachatele, jde jen o otázku trestu
- b) zvýšení horní hranice příslušné zákonné sazby a uložení trestu odnětí svobody v horní polovině takto zvýšené sazby není obligatorní, ale vždy záleží na úvaze soudu.
- c) horní hranice trestní sazby po uvedeném zvýšení může převyšovat dvacet let, jinak nepřekročitelnou nejvyšší sazbu trestu odnětí svobody.

Smyslem mimořádného trestu odnětí svobody podle § 59 Tr. z. je důraznější postup proti recidivistům a jejich citelnější trestání za opětovné spáchání zvláště závažného zločinu po jejich předchozím potrestání za takový zločin. Zdůrazněna je zde ochranná funkce trestního práva.

Mimořádné zvýšení trestu se týká pouze trestu odnětí svobody, tento je nejprísrnějším druhem trestu, ale zároveň nenahraditelným pro sankcionování recidivistů, kteří opětovně páchají zvláště závažné zločiny³⁵.

2.3.3 Podmínky mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 odst. 1 Tr. z. vychází z opětovného spáchání zvláště závažného zločinu § 14 odst. 3 Tr. z.

„Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny, zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let“³⁶

týmž pachatelem, pokud již byl za předchozí takový zločin potrestán.

Tento průběh je podmíněn současným splněním následujících podmínek:

- a) pachatel již v minulosti spáchal zvláště závažný zločin,
- b) byl za tento zločin potrestán, přičemž k tomuto potrestání lze přihlížet,

³⁵ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str: 805

³⁶ zákon č. 40/2009 sb. Trestní zákoník

- c) takový, nebo jiný zvlášť závažný zločin spáchal znovu po předchozím potrestání,
- d) závažnost opětovně spáchaného zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a k ostatním okolnostem případu vysoká, nebo možnost nápravy pachatele je ztížena³⁷.

ad. A) Spáchání zvlášť závažného zločinu v minulosti

Spáchání zvlášť závažného zločinu v minulosti předpokládá, že pachatel byl za takový zločin pravomocně uznán vinným a že šlo o zvlášť závažný zločin odpovídající § 14 odst. 3 Tr. z. Protože mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 není rozhodnutím o vině pachatele, ale jen o trestu, je soud rozhodující o tomto zvýšení vázán pravomocným rozsudkem soudu o dřívějším zvlášť závažném zločinu.

Při hodnocení, zda bylo splněna formální podmínka pro mimořádné zvýšení trestu, je třeba vycházet z právní úpravy účinné v době původního rozhodnutí a není tedy možné posuzovat spáchaný trestný čin dle právní úpravy, jež nabyla účinnost později.

V souvislosti s předchozím odsouzením pachatele je rovněž uplatňována zásada, že soudy České republiky nejsou vázány cizozemskými rozsudky. Na potrestání pachatele dokonce nelze přihlížet ani v případě, kdyby byl souzen a potrestán před zánikem České a Slovenské Federativní republiky.

Jiná je ale situace v případě odsouzení cizozemským soudem členského státu Evropské unie. V tomto případě se na pravomocné odsouzení hledí jako na odsouzení soudem České republiky, s ohledem na § 111 Tr. z.

„Trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc³⁸“

³⁷ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str 806

³⁸ zákon č. 40/2009 sb. Trestní zákoník

Ve smyslu § 14 odst. 3. Tr. z. považovat i přípravu k takovému zločinu (je-li trestná §20), pokus tohoto zločinu (§21) a taktéž organizátorství, návod a pomoc směřující k jeho spáchání (§24)³⁹.

ad. B) Potrestání za zvlášť závažný zločin v minulosti

Potrestáním se rozumí alespoň částečný výkon trestu uloženého za zvlášť závažný zločin v minulosti. Z hlediska znaku „potrestání“ lze přihlížet jen k tomu trestu odnětí svobody, který byl vykonán před spácháním nové trestné činnosti, za jejíž spáchání má být pachateli mimořádně zvýšen ukládaný trest odnětí svobody podle § 59 Tr. z. V případě, že pachatel nevykonal ani část trestu odnětí svobody, nebude splněna podmínka předchozího potrestání. Důvod, proč nebyl vykonán, není rozhodující.

Za *potrestání* pachatele ve smyslu § 59 odst. 1 Tr. z. nelze považovat výkon vazby, o potrestání se nejedná ani v případech podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody.

Mladistvému nelze podle § 59 Tr. z. mimořádně zvýšit trest odnětí svobody, avšak k dosud nezahmlazenému a vykonanému trestnímu opatření, které mu bylo uloženo ještě jako mladistvému (za provinění), ale odpovídající definici „*Zvlášť závažného zločinu podle §14 odst. 3 Tr. z.*“ by bylo možné přihlížet jako k potrestání, jestliže by byl za takovýto zločin opětovně uznán vinným již jako zletilý pachatel.

K naplnění pojmu *potrestání* ve smyslu § 59 odst. 1 Tr. z. stačí i jediné předchozí potrestání, podmínkou však je, aby šlo o výkon trestu odnětí svobody za zvlášť závažný zločin, byť spáchaný v souběhu s jiným trestným činem⁴⁰.

ad. C) Opětovné spáchání zvlášť závažného zločinu

Další z podmínek k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 odst. 1 Tr. z. je okolnost, že pachatel opětovně spáchal stejný nebo jiný zvlášť závažný zločin poté, co byl za předchozí takový zločin potrestán. Tento zločin musí být uveden v § 14 odst. 3 Tr. z. jako zvlášť závažný zločin.

³⁹ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str 807

⁴⁰ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 808

Později spáchaný zvlášť závažný zločin musí dokonat týž pachatel po alespoň částečném výkonu trestu odnětí svobody za dřívější takový zločin. Opětovným spáchaným zvlášť závažným zločinem může být ve smyslu § 111 Tr. z. též pokus takového zločinu (§ 21 Tr. z.), nebo příprava k němu, je-li trestná (§ 20 Tr. z.)⁴¹.

ad. D) Další omezující podmínky

I za splnění všech shora vymezených podmínek může soud postupovat podle § 59 odst. 1 Tr. z. jen za těchto předpokladů:

- a) závažnost opětovně spáchaného zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká, nebo,
- b) možnost nápravy pachatele je ztížena.

Jde o hlediska stanovená alternativně, takže postačí, že soud shledá existenci alespoň jednoho z nich.

„Vysoká závažnost“ musí převyšovat obvyklou úroveň závažnosti zvlášť závažných zločinů do takové míry, aby bylo zřejmé, že ani horní hranice příslušné nezvýšené sazby trestu odnětí svobody stanovená zákonem neodpovídá závažnosti nově spáchaného zvlášť závažného zločinu.

Neopomenutelná kritéria, která by měla odůvodňovat vysokou závažnost nově spáchaného zvlášť závažného zločinu, definuje zákon výslovně recidivu pachatele a ostatní okolnosti případu.

Pokud jde o recidivu pachatele, bude odůvodněn závěr o vysoké závažnosti souzeného zvlášť závažného zločinu zejména v případě poměrně krátké doby, která uplynula od výkonu dříve uloženého trestu odnětí svobody.

V otázce snížené možnosti nápravy pachatele budou svědčit obdobné skutečnosti, které ovlivňují význam jeho recidivy, zejména pak to, jakými druhy trestů, v jakém počtu a v jaké výměře se na pachatele v minulosti působilo.

⁴¹ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 809

I když zde zákon zdůrazňuje recidivu pachatele a jeho ztíženou možnost nápravy jako neopomenutelná hlediska, při úvahách o mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody nelze zcela ignorovat ani potřebu dostatečné ochrany společnosti⁴².

Výměra trestu odnětí svobody při jeho mimořádném zvýšení

1. Zvýšení horní hranice a ukládání trestu ve zvýšené sazbě

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody je fakultativní a zcela záleží na uvážení soudu. Jestliže soud využije možnost mimořádného zvýšení, zvýší horní hranici trestní sazby stanovené ve zvláštní části trestního zákoníku o jednu třetinu a může uložit pachateli trest odnětí svobody v horní polovině takto zvýšené sazby.

Zákon zde používá formulaci podle níž „*soud může uložit*“ trest v horní polovině uvedené zvýšené trestní sazby. Lze zde však předpokládat, že pokud soud využije možnosti zvýšení horní hranice příslušné sazby, učiní tak právě proto, aby uložil trest odnětí svobody s využitím tohoto zvýšení.

Toto zvýšení se netýká jiných druhů trestu uložených, popřípadě vedle něj⁴³.

2. Omezení horní hranice trestu odnětí svobody při mimořádném zvýšení

Ustanovení § 59 odst. 2 Tr. z. navazuje na výjimku obsaženou již v § 55 odst. 1. Tr. z. Při mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 odst. 1 Tr. z. tedy lze uložit trest odnětí svobody – po zvýšení horní hranice jeho trestní sazby stanovené ve zvláštní části trestního zákoníku o jednu třetinu – i ve výměře přesahující obecnou nejvyšší hranici trestu odnětí svobody, která jinak činí dvacet let. To platí v případech, kdy horní hranice již zvýšené trestní sazby bude převyšovat dvacet let (např. u trestného činu vraždy podle § 140 Tr. z.). Není proto nezbytné, aby trest odnětí svobody ve výměře převyšující dvacet let byl zde ukládán jako výjimečný trest za

⁴² Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 810

⁴³ Šámal P. a kol., Trestní zákoník, komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 811

splnění podmínek podle § 54 odst. 1, 2, Tr. z., ale překročení této hranice je možné i při mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 Tr. z.⁴⁴.

2.4 Recidiva jako znak skutkové podstaty

2.4.1 Skutková podstata trestného činu v trestním právu

Skutková podstata v trestním právu představuje zákonný typ dokonaného stadia trestné činnosti, resp. trestného činu, uvedený ve zvláštní části trestního zákoníku. Její obsah je tvořen a interpretuje se s podporou části obecné, obsahující definice některých znaků skutkové podstaty.

Souhrn typových znaků charakterizujících skutkovou podstatu určitého druhu trestného činu odlišuje tento druh trestného činu od jiných druhů trestných činů.

Skutková podstata obsahuje znaky objektu tr. činu, objektivní stránky tr. činu, subjektu tr. činu a subjektivní stránky tr. činu⁴⁵.

Skutkové podstaty se zpravidla třídí na základní (§ 140 odst. 1 Tr. z.) kvalifikované (§ 140 odst. 2, 3 Tr. z.) a privilegované (§ 141 odst. 1, § 142 Tr. z.); jednoduché (§ 140 odst. 1 Tr. z.) a složité [složené: § 274 odst. 2 písm. a), kumulativní: § 173 odst. 1, alternativní: § 240 odst. 1 Tr. z.]; se zúženým okruhem pachatelů (§ 114 odst. 1, 2, 4 Tr. z., konkrétní a speciální subjekt) a s obecným subjektem⁴⁶.

2.4.2 Recidiva jako znak skutkové podstaty trestného činu

Na rozdíl od trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon) není speciální recidiva v trestním zákoníku zpravidla znakem základních skutkových podstat trestných činů. V případech, kdy byla dříve recidiva součástí základní skutkové podstaty, tvoří nyní většinou kvalifikovanou skutkovou podstatu. Její naplnění je

⁴⁴ Šámal P. a kol., *Trestní zákoník, komentář, 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 812

⁴⁵ Chromý J., K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, *Trestněprávní revue* 11/2009

⁴⁶ Hendrych D a kol., *Právní slovník* 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009

postihováno přísněji, a to konkrétně zvýšením trestní sazby trestu odnětí svobody, popřípadě vyloučením některých alternativních sankcí.

Speciální recidiva v daleko větší míře vystupuje v trestním zákoníku jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Speciální recidiva – „*Pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá ten stejný trestný čin*“ – se specializuje tedy na jednu skutkovou podstatu (zloděj opakovaně páchá trestné činy krádeže, podvodník se opakovaně dopouští trestného činu podvod).

Recidiva v podobě znaku „opětovného“ spáchání trestného činu vystupuje u dvaceti pěti trestných činů dle trestního zákoníku. Znovu v kvalifikovaných skutkových podstatách. Například u trestného činu vraždy dle § 140 odst. 3 písm. h), nebo trestného činu výtržnictví dle § 358 odst. 2 písm. a). Pod uvedeným pojmem opětovně je třeba rozumět případy, kdy pachatel trestný čin opakuje, není třeba, aby byl za takový trestný čin již pravomocně odsouzen.

Jestliže je recidiva znakem skutkové podstaty, je nutné pečlivě zkoumat uplatnění zásady „*ne bis in idem*“ v hmotněprávním smyslu. Určit nejnižší intenzitu nezbytnou pro naplnění daného znaku skutkové podstaty trestného činu a teprve poté zohlednit její případný „nadbytek“ při ukládání trestu⁴⁷.

Recidiva a zpřísnění trestní represe

Trestná činnost recesistů a zvláště problémy, jak se s ní účinně vypořádat, vyústily v nové trestně politické koncepty. Jedním z nejvýraznějších a nejznámějších byla i v České republice takzvaná „teorie odstrašení“ (Three strikes and You are Out). Tento koncept v jeho mezní poloze požaduje, aby po spáchání třetího trestného činu automaticky soud uložil doživotní trest, a to bez ohledu na jeho závažnost a osobu pachatele. Problém tohoto konceptu spočívá v tom, že hrozící fatální trest může přimět pachatele ke změnám při páchání trestného činu. Pachatel, který již nemá takzvaně co ztratit, může při použití i krajních postupů, které by přispěly k znemožnění

⁴⁷ Chromý J., K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue 11/2009

jeho usvědčení a odsouzení. V České republice výše uvedený koncept nenašel plnou podporu⁴⁸.

Recidiva jako přitěžující okolnost a soudcovská individualizace trestu

Ve smyslu § 42 písm. p) Tr. z. je recidiva (předchozí odsouzení za trestný čin) posuzována jako přitěžující okolnost. Promítá se do možnosti nápravy pachatele, v neprospěch pachatele ovlivňuje druh a výměru ukládaného trestu, když blíže charakterizuje trestný čin a osobu pachatele.

Recidiva je považována za jednu z nejvýznamnějších a nejčastěji aplikovaných přitěžujících okolností.

Posouzení závažnosti a významu recidivy vždy záleží na uvážení soudu. Recidiva jako přitěžující okolnost je zde konstruována fakultativně (volně), jelikož platí, že soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto skutečnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu, jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení.

Autoři trestního kodexu si byli zřejmě vědomi „mechanického“ uplatňování odsouzení coby přitěžující okolnosti. V trestním zákoníku došlo i ke zobecnění recidivy jakožto přitěžující okolnosti. Soud je tak povinen podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto skutečnost za přitěžující i v případě, pokud jde o pachatele trestného činu, který například spáchal trestný čin pod vlivem návykové látky, nebo v souvislosti s jejím užíváním, jestliže započal léčení, nebo učinil jiná opatření k jeho zahájení. Možnost odhlédnout od předchozího odsouzení je v tomto případě podmíněna změněným duševním stavem pachatele a současně požadovaným kladným vztahem pachatele k opatřením, která vedou k jeho vyvedení z takového stavu.

Obecně platí pravidlo, že recidivu jako přitěžující okolnost nebude možné uplatnit tam, kde nastává zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen,

⁴⁸ Chromý J., K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue 11/2009

nebo mu bylo předchozí odsouzení zahlazeno soudem. Poukaz na dřívější odsouzení nebo potrestání je třeba uvést do popisu skutku, jestliže je v něm spatřován trestný čin, který uvedený znak obsahuje.

Ačkoli trestní zákoník vychází při ukládání trestů obviněnému z předchozí úpravy, je nyní tato oblast daleko propracovanější. Z korespondujícího ustanovení trestního zákoníku (§ 39 odst. 1 Tr. z.) se podává, že při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy.

Recidiva je nyní součástí povahy a závažnosti trestného činu, a proto by měla být zohledněna ve smyslu § 39 odst. 1 Tr. z. při stanovení druhu a výměry trestu – jde o obecně přitěžující okolnosti dle § 42 písm. p) Tr. z. „Soud jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel: p) *byl pro trestný čin odsouzen...*“

JUDr. Jakub Chromý v článku „K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku“, *Trestněprávní revue* 11/2009, uvažuje nad otázkou, zda je při ukládání trestů přípustné zohlednit dřívější trestnou činnost pachatele, u níž došlo k zahlázení. Kriminální minulost pachatele je i prostředkem nápravy. Dřívější odsouzení, a to i zahlázené, vypovídá, jak bude trest působit a jaká je pravděpodobná kriminální prognóza pachatele v kontextu dříve uložených a vykonaných trestů. Soud se dostává do situace, že musí hledět na pachatele, který byl odsouzen a potrestán jako na dosud netrestaného prvopachatele, ačkoli jeho náprava rozhodně nemůže být totožná. Což má význam při volbě prostředků, jimiž chce na odsouzeného působit.

Dle právní nauky a praxe má být zahlázenému odsouzení přiřkládán odlišný význam, přičemž zohlednění takové skutečnosti při výměře trestu je zpravidla považováno za výjimečné. V opačném případě by se zeslaboval význam institutu zahlázení⁴⁹.

⁴⁹ Chromý J., *K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku*, *Trestněprávní revue* 11/2009

3 Penologické pojetí recidivy

3.1 Penologie

Pojem penologie vychází z latinského „poena“ – trest a řeckého „logos“ – slovo, nauka. Zabývá se výkonem trestu, zkoumá činnost různých druhů trestu a podmínky výkonu trestu, možnosti alternativních trestů, prevenci a recidivu⁵⁰.

Penologie je vědní obor, který lze nejobecněji charakterizovat jako vědu o trestech a trestání, nebo také vědu o výkonu trestu a jeho účincích⁵¹.

V užším smyslu je penologie chápána jako nauka zabývající se reálným výkonem trestů a ochranných opatření, v širším smyslu zahrnuje i oblast alternativních trestů.

Stav k 23. 3. 2020	Muži	Ženy	Mladiství	Cizinci	Celkem
Počet vězných osob	19176	1763	84	1731	21135
Počet obviněných	1627	145	32	451	1772
Počet chovanců	87	10	N/A	3	95
počet odsouzených	17462	1608	52	1267	19070
S ostrahou nízký	858	230	N/A	61	1088
S ostrahou střední	4795	630	N/A	240	5425
S ostrahou vysoký	10638	706	N/A	798	11344
Se zvýšenou ostrahou	1126	35	N/A	167	1161
Počet doživotně odsouzených	43	3	N/A	N/A	46

Obrázek č. 6 stav počtu odsouzených osob k 23.3.2020, zdroj: www.vscr.cz

Penologie bývá často včleňována pod právní vědy, kriminologii a speciální pedagogiku.

V současnosti je penologie již samostatnou vědou s vlastním předmětem zkoumání, s vlastní metodologií, postupy, metodami a informační základnou.

Nejobsáhlejší definici poskytuje Černíková, která definuje penologii jako:

- nauku o trestu a trestání a jejich účincích, zkoumá efektivnost všech druhů trestů, ale obzvlášť trestu odnětí svobody,

⁵⁰ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha, Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str:11

⁵¹ Štěrba V., *Penologie*, Praha, Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 8

- studuje vývoj penologických myšlenek a penologických koncepcí,
- zkoumá sociálně psychologické procesy, vztahy a zákonitosti, které vznikají v důsledku aplikování trestu,
- zkoumá fyzickou a psychosociální realitu pachatele (zdravotní stav, věk, sociální zázemí, dosažené vzdělání, recidivu),
- zkoumá, ověřuje a koncipuje přístupy záchovného zacházení s odsouzenými, aby bylo dosaženo co nejefektivnějšího účelu trestu,
- zkoumá systém institucí a jejich funkcí při realizaci zákonného postihu,
- zkoumá, hledá i jiné sankce, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů: ochranná opatření, alternativní tresty⁵².

Zaměřuje se na ty aspekty problematiky trestních sankcí, které již neřeší právo, avšak poznatky z penologie se často používají k tvorbě zákonů. Základním těžištěm penologie je tedy zkoumání otázek souvisejících s výkonem trestu odnětí svobody a jeho účinnosti a účinků na odsouzené.

3.1.1 Vývoj penologie

Z historického pohledu je možné penologii jako vědu rozdělit do dvou období. První období předvědecké se datuje již od prvních trestních kodexů a trestání provinilců ve starém Egyptě, druhé období, označováno jako konstruktivně-vědecká etapa, se datuje v období renesance a humanismu. Hlavní rozvoj se uskutečňuje hlavně v 17. a 18. století, kdy vznikají první vězeňské systémy a koncepce převýchovy provinilců⁵³.

Klasická penologická škola je prezentována významnými osobnostmi doby jako např. Voltaire nebo Charles Louis Montesquieu. Snažili se vysvětlit příčiny zločinu, trest měl být vyměřen dle stejných měřítek bez ohledu na věk.

Neoklasická škola spadá do období Velké francouzské revoluce a krátce po ní se v podstatě shodovala se školou klasickou, ale již konstatovala, že děti a duševně choří

⁵² Hála J., Krell W., Moller E., *Quo vadis poena*, Praha: Triton, 2014, str: 33

⁵³ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 17

nemohu být považováni za zločince. Tak se do popředí dostal pojem trestní odpovědnosti, tak výrazný pro dnešní moderní trestní právo.

Pozitivistické školy zásadně odmítaly princip trestní odpovědnosti z jejich přesvědčení, že zločin je přirozená věc, jako jakékoliv jiné jednání, obdobě jako živelné pohromy, nicméně se také zaobíraly otázkou, že je důležité řešit příčiny, které následně vedou ke zločinu⁵⁴.

Konkrétního termínu „penologie“ se začalo používat až na přelomu 19. a 20. století. Dříve se používalo pojmů jako: nauka o vězeňství, věda o vězeňství a věznění apod. V Čechách ho s největší pravděpodobností rozšířil docent Jiří Čepelák v souvislosti s činností Výzkumného ústavu penologického. Pojem penologie se často užívá společně s pojmem penitenciaristika, avšak rozdíl mezi těmito termíny je především ten, že penologie je obor zabývající se všemi druhy trestů, jejich vykonáváním a účinky na odsouzeného, zatímco penitenciaristika je zaměřena pouze na vězeňství, výkonem a účinkem trestu odnětí svobody⁵⁵.

3.1.2 Vývoj trestu a trestání na našem území

Názory na tresty a způsoby trestání a způsoby zacházení s nimi vždy odráží kulturní a ekonomickou úroveň společnosti včetně vztahu společnosti k občanským právům a svobodám. V historickém vývoji společnosti se pojetí účelu trestu koncipuje v závislosti na úrovni právního vědomí, sociálních hodnotách a převládajících filozofických směrech⁵⁶.

Na trest a trestání nahlížíme v průběhu doby jako na odplatu – izolaci – odstrašení – nápravu⁵⁷.

⁵⁴ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno, Masarykova univerzita, 1995, str: 9-10

⁵⁵ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 12

⁵⁶ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str: 24

⁵⁷ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 19

Vývojem společnosti se pohled na trest postupně humanizoval. Ve starověku převládal většinou trest smrti a tělesné tresty. Objevovaly se i osvícenské názory, například Seneca pojímal účel trestu i z pohledu prevence a tvrdil „trestat tak, aby už trestný čin nebyl spáchán“⁵⁸.

Vývoj do roku 1918

Vývoj českého vězeňství můžeme datovat zhruba do 10. století našeho letopočtu za vlády Boleslava II. Hodnocení pachatelů bylo vytvářeno podle jejich společenského postavení. Základním úkolem práva bylo chránit církev, stát a soukromé vlastnictví. Trest smrti byl v této době takzvaným univerzálním trestem. Působil hlavně jako prostředek odstrašení potenciálních dalších pachatelů. V Čechách byly tresty smrti, nebo tresty mrzačící ještě ve 13. století. Do 14. století se na našem území užívaly takzvané **ordály** neboli boží sůdy. Ordál vodou spočíval ve svázání viníka do kozelce a vhození do vody. Pokud se utopil, byl vinen. Tyto prostředky jsou považovány za iracionální důkazní prostředky⁵⁹.

V předhusitské době bývaly tresty smrti časté. Prováděly se např. upálením, rozčtvrcením, nebo zahrabáním zaživa. Záleželo na tom, jaký trestný čin odsouzený spáchal. Čím byl čin závažnější, tím bylo mučení a poprava delší. V letech husitské revoluce byly zaznamenány dokonce názory o úplném odstranění trestu smrti⁶⁰. Nicméně pachatelé byli stále mrzačeni způsoby, jako useknutí nohou, oslepnutí apod. Trest odnětí svobody se téměř nepoužíval, neboť nebyla vybudována zařízení k výkonu trestu⁶¹.

V polovině 16. století nalézá trest vězení širší uplatnění. Délku jeho výkonu určoval zákon, avšak záleželo na úvaze soudců. Výběr druhu vězení ovlivňovala příslušnost pachatele.

⁵⁸ Černíková V., Makariusová V., *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně-právní institut, 1997, str: 12

⁵⁹ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str:21

⁶⁰ Francek J., Wohlschlager L., *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha: Rybka Publishers, 2002 str: 32

⁶¹ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 22

Osvícenství

Rozvoj trestního práva nastává v období stavovské monarchie (1471–1620). Vznikají normy na ochranu státu a jeho právního řádu⁶². V době pobělohorské se vycházelo ze stavovských právních norem, ty však byly přizpůsobeny novým podmínkám.

Teprve Tereziánský zákoník z roku 1768 přerušil přirozený vývoj starého trestního práva. Marie Terezie se nechala ovlivnit svým rádcem Josefem Sonnenfelsem, který vydal v roce 1775 významný spis *O odstranění mučení*.

Po Tereziánském zákoníku následoval *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech* vydaný Josefem II. Roku 1787 a nastoupil tak novou cestu humanizace trestání. Odráží se zde zásada proporcionality a zásada zákonitosti. Tento zákoník zrušil zmrzačující tresty a trest smrti nahrazoval dlouholetými nucenými pracemi. Tyto dlouhodobé nucené práce však znamenaly pro většinu odsouzených horší trest než trest smrti. Současně zde byly poprvé formulovány základní zásady – žádný zločin bez zákona – žádný trest bez zákona⁶³.

Trest smrti byl obnoven dekretem v roce 1795 a v roce 1804 byla zavedena *Knih práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského*. Delikty byly rozděleny na zločiny a přestupky. Zločiny se trestaly třemi stupni žaláře až smrtí. Vězení se rozdělovalo na *obyčejné* a *tuhé*, kde byl vězen okován pouty na nohou⁶⁴. Vězení se do 18 století užívalo jako zajišťovací vazba.

V roce 1823 byla v Praze založena první státní Svatováclavská trestnice, kde poprvé došlo k řádnému diferencování osob. V této věznici začal jako první vyučovat vězně kaplan František Josef Řezáč, který je právem považován za nestora české penologie. K nejnámějším trestním trestnicím patřily Praha Pankrác, Plzeň Bory a Valdice u Jičína. Vězni v těchto trestnicích byli rozděleni do tří kategorií. Objevuje se zde již snaha o vzdělávání vězňů, pokud vězen neměl do věku 35ti let (u žen 30ti) kurz

⁶² Francek J., Wohlschlager L., *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha: Rybka Publishers, 2002 str: 32

⁶³ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 26

⁶⁴ Francek J., Wohlschlager L., *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha: Rybka Publishers, 2002, str: 31

základní školy, musel je navštěvovat, pokud ještě neuměl číst, počítat a psát. Byla zde povinnost pracovat a stravování si každý vězeň hradil sám⁶⁵.

Přepracováním trestního zákoníku vznikl z roku 1804 vznikl *trestní zákon z 27. května 1852*. Řešil jen otázky trestního práva hmotného. Rozlišuje zločiny, přečiny a přestupky.

Vývoj od roku 1918 do roku 1989:

První republika

Nově vzniklá Československá republika převzala z monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven⁶⁶. Po roce 1918 se na činnosti vězeňství významným způsobem podíleli učitelé, duchovní, lékaři a představitelé církve.

Z hlediska práva zůstal zachován původní právní dualismus z předešlého období Rakousko Uherska. Do nového státu by přejet justiční i vězeňský model za rakouské monarchie. Problematické bylo, že do právního řádu nově vzniklého Československa byly převzaty právní normy z bývalé rakousko-uherské monarchie. V zásadě platilo, že na území Čech platily rakouské zákony a na území Slovenska uherské zákony. Je nezbytné zdůraznit, že takový právní dualismus platil na území Československa až do roku 1950⁶⁷.

Dozorčí vězňů byli připravováni v kurzu zakončeném zkouškou. Od roku 1938 byl prováděn výcvik dozorců v sebeobraně, který započal v Pankrácké soudní věznici.

V roce 1919 byl přijat zákon o podmíněčném odsouzení a propuštění se snahou o posílení výchovné funkce trestu. Vězeňství jako vědní disciplína se v meziválečné republice poprvé objevilo na vězeňské konferenci v Praze roku 1930. Hlavními tématy byly potřeby a nedostatky ve výkonu vězeňské služby. Dne 3. 5. 1934 byl vydán *zákon č. 91/1934 o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech*, který opravňoval soudy uložit místo trestu smrti trest těžkého žaláře, pokud byly zjištěny polehčující

⁶⁵ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 28

⁶⁶ Francek J., Wohlschlager L., *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha: Rybka Publishers, 2002, str: 72

⁶⁷ Brunová M., *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*, Praha: Leges, 2020, str: 17

okolnosti⁶⁸. Trest smrti byl však využíván jen zřídka, od roku 1918 do roku 1938 bylo vykonáno pouze 15 trestů smrti.

Protektorát Čechy a Morava

Po rozpadu ČSR a po vzniku protektorátu zůstal platný původní model (justiční i vězeňský). Jednotlivé legislativní akty byly nově vydávány protektorátní vládou a musely být schvalovány říšským protektorem⁶⁹.

V období okupace přibyl k dosavadnímu typu trestnic ještě koncentrační a pracovní tábor. Trest smrti byl uplatňován často. V letech 1939-1945 přišlo o život 360 000 obyvatel Československa, z toho 195 000 v koncentračních táborech⁷⁰. Trest smrti byl definitivně zrušen až v roce 1990.

Poválečné období

Na podzim roku 1945 byla dekrety prezidenta republiky sestavena nová struktura vězeňských zařízení. Zákonem č. 321/1948 Sb. došlo ke zřízení *Sboru uniformované vězeňské stráže* s celostátní působností. Zvláštní zákon dal vzniknout soustavě *táborů nucených prací*.

Od podzimu 1948 sehrávala stále větší roli ve vězeňství Státní bezpečnost. V letech 1949 až 1952 se řízení ujalo Ministerstvo národní bezpečnosti. Je zde markantní vliv Státní bezpečnosti usilující od centralizaci vězeňství podle sovětského vzoru. Jde o zásadní rozdíl ve funkci vězeňství v demokratickém a totalitním režimu. V demokratickém režimu systém sám usiluje o nápravu vězňů a dbá na jejich práva, totalitní režim slouží spíše k masovým perzekucím obyvatelstva z důvodů třídních či názorových odlišností⁷¹.

⁶⁸ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 30

⁶⁹ Brunová M., *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*, Praha: Leges, 2020, str: 27

⁷⁰ Kýr A., *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky*, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999

⁷¹ Janák D., *Organizace a řízení Československého vězeňství 1945-1955*, České vězeňství, 2004, roč.4, č. 3, str: 3-4

Po vítězství KSČ ve volbách roku 1948 nastává temné období české Penologie. Můžeme jej definovat roky 1948-1964 a nazýváme jej obdobím „třídní msty“⁷² Vězni byli pojmáni jednak jako třídní nepřátelé, jednak jako zdroj levné pracovní síly. V roce 1952 existovalo na našem území 335 trestních zařízení a věznic a 107 pracovních táborů. Na podzim 1952 však nastává hromadné rušení těchto zařízení a počátkem roku 1956 zůstává v Československu jen 31 věznic a 17 výchovných táborů.

V letech 1946 až 1964 činil průměrný roční stav 30 000 vězňů. Je evidováno celkem 1011 poprav, z toho 240 z politických důvodů.⁷³

Období od roku 1965 do roku 1989

V 70. letech byl v Československé socialistické republice vydán *zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody*, který lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství⁷⁴. Třídně politická diferenciací vězňů byla nahrazena jejich zařazováním do tří nápravněvýchovných skupin s ohledem na jejich kriminální narušenost.

V roce 1956 se zavádí nový systém odborné přípravy pro nově nastupující příslušníky SVS. V rámci tříměsíčního kurzu zakončeného zkouškou se příslušníci školili v nauce marxismu a leninismu, vojenské tělovýchovy a odborných předmětů souvisejících s vězeňstvím⁷⁵.

Od roku 1993 zabezpečuje vzdělávání pracovníků Vězeňské služby České republiky Akademie Vězeňské služby ve Stráži pod Ralskem.

K 1.1.1989 celkový počet vězněných osob činil 23 476, z toho 2 860 ve výkonu vazby. V letech 1965 až 1989 bylo vykonáno 69 poprav oběšením. Poslední poprava byla

⁷² Popelka J., *Penologie. Díl první. 1. vyd.*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, str: 43

⁷³ Kýr A., *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky*, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999

⁷⁴ Kýr A., *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky*, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999

⁷⁵ Kýr A., *Kontinuita a diskontinuita tradic vzdělávacího procesu (1852-1989)*, In: *Pamětní almanach 1996-2006*, Příloha časopisu Českého vězeňství č. 6/2006. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání VS ČR ve Stráži pod Ralskem, 2006, str: 10

vykonána na pachateli odsouzeném za pětinasobnou vraždu v únoru 1989. Po 17. 11. 1989 byl výkon trestu smrti pozastaven⁷⁶.

Vývoj od roku 1989 až po současnost

Toto období začíná velkou prezidentskou amnestií roku 1990 kdy bylo z celkového počtu 31 000 odsouzených propuštěno na svobodu 23 260. V důsledku toho se zbylí odsouzení domáhali propuštění, a tak dne 15. 3. 1990 propukla vzpoura v Leopoldově. Vzpoura dosáhla takové intenzity a s přihlédnutím k tomu, že mezi vězni bylo přes 200 vrahů, musely orgány přistoupit dne 28. 3. 1990 k potlačení vzpoury⁷⁷.

Právní úprava v oblasti trestních sankcí je po roce 1989 charakteristická humanizací. V roce 1995 byl zaveden nový druh trestu – *trest obecně prospěšných prací*. Od roku 1996 byl pak budován systém probační služby.

V roce 1991 je vypracována první *Koncepce rozvoje českého vězeňství*. Jejím hlavním záměrem je reformovat, depolitizovat a humanizovat české vězeňství⁷⁸.

Zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci se změnil Sbor nápravné výchovy na Vězeňskou službu České republiky. Nápravně výchovné ústavy byly přejmenovány na věznice.

Od 1. 1. 2000 vstoupil v účinnost *zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody*.

V roce 2005 byla schválena Ministerstvem spravedlnosti *Koncepce vězeňství do roku 2015*. Obsahovala strategické cíle Vězeňské služby ČR (výkon vazby, trestu, bezpečnost a správa vězeňství).

⁷⁶ Kýr A., *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky*, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999

⁷⁷ Popelka J., *Penologie. Díl první. 1. vyd.*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, str: 47

⁷⁸ Marešová A., et al. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza 1. vyd.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str: 59

Další velká amnestie byla vyhlášena prezidentem Václavem Klausem dne 1. 1. 2013, týkala se 6 471 vězňů osob⁷⁹.

Ke dni 1. 10. 2017 došlo k novele zákona o výkonu trestu odnětí svobody a trestního zákoníku zákonem č. 58/2017 Sb. Změny jsou zejména v typech věznic, kdy ze 4 typů (s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou) došlo k redukci na dva typy – s ostrahou a se zvýšenou ostrahou⁸⁰.

Dalším důležitým dokumentem je *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Na 162 stranách je představen směr českého vězeňství na příštích 10 let. Jejimi hlavními cíli je především ochrana bezpečnosti společnosti prostřednictvím úsilí o snížení **recidivy kriminálního chování**⁸¹.

3.1.3 Penologické koncepce a Koncepce vězeňství do roku 2025

V souvislosti s uplatňováním výkonu trestu odnětí svobody vznikla potřeba vybudování vězení, kde bude trest vykonáván. Průkopníkem se stalo Holandsko, které se potýkalo díky své geografické poloze s nárůstem zločinnosti. Z iniciativy Amsterodamské radnice byl vybudován ústav pro mladistvé delikventy, tuláky a žebračky. Zde si však brzo povšimli, že společné přebývání zločinců s mladistvými nevede k dobrým výsledkům. Hlavním záměrem bylo šíření mravní výchovy, a proto byly stálými členy personálu pastor a učitel⁸².

Obdobné ústavy vznikaly i v Německu, Itálii a Anglii, kde v roce 1791 v Gloucesteru vzniklo vězení se systémem cel.

Základní reformy vnikly ve Spojených státech amerických, kde se vyvinuly dva vězeňské systémy: pensylvánský a auburský.

⁷⁹ Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2013, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2014, str: 141-144

⁸⁰ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 41

⁸¹ Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016, str: 161

⁸² Štěrbá V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 17

Pensylvánský systém vznikl roku 1786 ve městě Philadelphia ve vězení hvězdicového typu⁸³. Základem byla úplná izolace, čtení bible a působení na psychiku vězně. Po dvouletém období na zkoušku se dospělo k přesvědčení o škodlivosti izolace na psychiku člověka. Udává se, že z osmdesáti vězňů zůstali na živu jen dva, ostatní zemřeli, nebo spáchali sebevraždu⁸⁴.

Po této zkušenosti byl zaveden v roce 1823 systém Auburský. Systém spočíval v tom, že v noci byli vězni izolováni na celách a ve den společně pracovali při samozřejmém zachovávání mlčení.

Kombinacemi systémů vznikly takzvané **režimy**. Mezi jejich nové prvky patřil hlavně pokus o kvalifikaci odsouzených jako například:

Ženevský: tento spočíval na rozdělení odsouzených na základě druhu spáchané trestné činnosti, a to do čtyř kategorií, které byly stupňovány dle závažnosti trestu. Ženevský režim zavedl výhodu odpuštění jedné třetiny trestu odsouzeným, kteří se dobře chovali a také pracovali.

Obermayerovský: hlavní zásadou byl přísný dozor, nepřetržité zaměstnávání, zabezpečení volného času a pozitivní působení personálu na vězně. Odsouzení mohli být umístěni do hromadné cely i do samovazby. Vzdělávání „citu“ bylo důležitým výchovným prostředkem.

Tento systém obsahoval i takzvanou síť „dohlížečů“ Tito v zájmu pořádku udržovali disciplínu mezi odsouzenými. Bohužel se to ukázalo spíše škodlivé. Založena byla výlučně na fyzické a hrubé síle.

Progresivní režimy

Dodržovaly zásady, kde odsouzení během svého výkonu trestu procházeli různými stupni přísnosti. Při nástupu výkonu trestu byl odsouzený umístěn do přísnějšího režimu a podle svého chování mohl být přeřazován do mírnějších stupňů⁸⁵.

⁸³ Farrington K., *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*, Libeznice: Víkend 2009, str: 28

⁸⁴ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 65

⁸⁵ Štěrba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 19

Hlavními zástupci jsou **Anglický a Irský** režim, které se od sebe v mnohém neliší. Byly postaveny na těchto základech: Děly se na tři stupně. V prvním byl vězeň umístěn do samovazby s omezením jídla, jehož podstatou bylo uvědomění si viny za spáchaný čin. V druhém stupni již měl možnost práce i odměny. Byla zde i možnost naučit se nějakému řemeslu, které by mohl využít po propuštění. Ve třetím stupni mu mohla být odpuštěna až čtvrtina trestu, pokud se choval dobře⁸⁶.

Penologie zahrnuje ty druhy trestů, které se uplatňují podle dané funkce trestu (izolace pachatele, jeho vyloučení, prevenci a nápravu, ale v neposlední řadě i jeho odstranění).

V tomto případě se můžeme setkat s pojmem „trest smrti na splátky“, kdy z důvodu zrušení trestu smrti v dané zemi je pachatel potrestán odnětím svobody na doživotí, v dřívějších dobách spojeném například s deportací do vzdálených zámořských kolonií.

Odstraněním a prevencí je sledována potřeba společnosti kriminalitu snížit a zároveň ukládat exemplární tresty a předcházení za pomoci prevence. Prevence může spočívat i v takzvané neodvratitelnosti trestu, strachu ze zatčení a ostudy pro pachatele a jeho blízké.

Náprava je jednou z moderních funkcí u trestu odnětí svobody. Pokládá si za cíl resocializovat pachatele takovým způsobem, aby byl po návratu z výkonu trestu do společnosti schopen obstarávat si prostředky k životu poctivou prací a neměl již zájem vrátit se zpět do výkonu trestu.

Vzhledem k tomu, že se penologie zabývá výkonem a účinností všech trestů, zahrnuje celou škálu dalších trestů, a to také **alternativních**. Hlavní myšlenkou a základem alternativních trestů je že trest odnětí svobody je ukládán jako trest takzvané poslední instance vzhledem k závažnosti trestného činu. Cílem alternativních trestů je dekriminace pachatelů. Ti nejsou vystaveni negativním účinkům trestu odnětí svobody a nezanedbatelně je nutno přihlídnout i k úspoře nemalých finančních

⁸⁶ Štěrbá V., Penologie, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 19

prostředků. Podmínkou je zhodnocení soudu, že pachatel trestného činu není na svobodě nebezpečný⁸⁷.

Alternativní tresty uplatňované především v Evropě lze obecně rozdělit do pěti základních skupin:

1. Opatření modifikující výkon vězeňských sankcí (částečná detence, uvolnění z výkonu trestu za účelem pracovní aktivity, domácí vězení)
2. Alternativní opatření, která mohou být odlišná od trestu odnětí svobody
 - a) Peněžité tresty a jim podobné (pokuta, pokuta nařízená soudem)
 - b) Sankce omezující či odebírající určitá práva (Zákaz řízení motorových vozidel, konfiskace, zákaz výkonu určitého povolání)
3. Probační opatření: zaujímá mezi alternativními tresty význačné místo, její podstatou je dohled nad pachatelem mimo vězeňský prostor. Pachatel je na svobodě, ale pod dohledem probačního úředníka
4. Obecně prospěšné práce: Založené na principu vykonání určitého počtu hodin pro organizaci, či soukromou osobu jako forma kompenzace škod způsobených trestným činem.
5. Opatření umožňující odstoupení od vězeňské či jiné sankce: Jedná se o instituty, které umožňují soudcům, přestože shledají pachatele vinným, aby ustoupily od veškerých sankcí (opatření za účelem odložení rozsudku, které dává soudci možnost sledovat chování pachatele na svobodě a na základě zjištěných faktů pak rozhodnout o rozsudku)⁸⁸

Nová koncepce vězeňství do roku 2025

Vychází ze základní zásady, že příprava na propuštění dosouzeného a na jeho život po opuštění věznice začíná dnem jeho nástupu do výkonu trestu odnětí svobody⁸⁹.

⁸⁷ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 14

⁸⁸ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str:16

⁸⁹ Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR

Nová koncepce vězeňství do roku 2025 (dále jen NKV) stanovila globální cíle:

1. vytvořit dobře fungující, efektivní, mezinárodní standardy, které dodržují vězeňství propojené s prevencí kriminality, postpenitenciární péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem, směřující k reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti
2. Plnit úkol nápravy odsouzených osob na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů
3. Docílit pomocí širokého komplexu opatření existence moderního systému vězeňství, odpovídajícího 21. století a srovnatelného s dalšími vyspělými demokratickými státy⁹⁰.

NKV není vázána jen na Vězeňskou službu ČR, ale shromažďuje tým cca 50 odborníků ministerstev a dalších institucí s cílem co možná nejširšího zohlednění nejdůležitějších aspektů problematiky trestní politiky a vězeňství.

Bylo sestaveno 9 pracovních podskupin, jejichž výstupem se staly konkrétní specifické cíle a nástroje na jejich dosažení obsažené v kapitolách koncepce:

1. Zaměstnávání vězňů
2. Zdravotnictví ve vězení
3. Vzdělávání
4. Programy zacházení a SARPO⁹¹
5. Legislativní změny v oblasti vězeňství
6. Řešení problematiky drog a ostatních návykových látek
7. Financování vězeňství
8. Resocializace propuštěných vězňů, návaznost na prevenci a postpéči
9. Bezpečnost ve věznicích⁹²

⁹⁰ justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi

⁹¹ Prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených, který je součástí Vězeňského informačního systému (VIS).

⁹² Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR

Po vyhodnocení cílů Koncepce rozvoje vězeňství do roku 2015 bylo zjištěno, že většiny cílů za uplynulých deset let nebylo dosaženo. Pracovní skupina si tedy klade za cíl popsat konkrétní záměry ve vztahu k zacházení s vězni, zmínit postupy co se má dít s osobou odsouzenou k výkonu trestu odnětí svobody od nástupu do věznice, přes výkon trestu odnětí svobody až po propuštění na svobodu a navázání na systém postpenitenciární péče.

Za **prioritní cíle** je považováno:

- Zvýšení skutečné zaměstnanosti vězňů
- Vyřešení otázky zdravotnictví ve věznicích
- Drogová problematika
- Efektivní náplň programů zacházení
- Využití nástrojů boje proti vysoké recidivě
- Elektronický monitorovací systém
- Vytvoření přehledného systému následné péče a její přesah do samotného výkonu trestu odnětí svobody⁹³

3.2 Penitenciární péče

Oblast penologie zaměřená na nepodmíněný trest odnětí svobody se nazývá Penitenciaristika, jejímž dalším úkolem a úsilím je možná resocializace odsouzených.

*V latině znamená slovo *paenitentia* – nápravu*

Penitenciaristika, můžeme také říci penitenciární věda, je naukou o výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody z hlediska použitých metod a prostředků, a stupně dosažené nápravy u jednotlivých kategorií odsouzených. Jsou zde aplikovány poznatky vědních oborů především penitenciární psychologie, pedagogiky a práva⁹⁴.

Jako vůbec první zavádí ve vězeňské terminologii slovo *penitenciární* francouzský ekonom, politik a právník Charles Jean Maria Lucas (1803-1889) ve svém díle Reformy

⁹³ Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR

⁹⁴ Jůzl M., Penitenciaristika jako věda žalářní, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str:19

vězeňství, kde označuje výchovné prvky vězeňství jako penitenciární pedagogiku. Jedním z prvních odborníků, kteří zaváděli pojem penitenciaristika u nás, byl docent Jiří Čepelák již v 70. letech. V současné době se u nás penitenciární vědou zabývají zejména odborníci Akademie Vězeňské služby ČR ve Stáži pod Ralskem.

O penitenciaristiku je tak dobře „postaráno“, neboť lidstvo zatím nevymyslelo účinnější prostředek, jak zabránit dalšímu páchání kriminality, než je trest odnětí svobody se všemi jeho funkcemi, jako je izolace a zamezení páchání další trestné činnosti, náprava – resocializace, a další.

3.2.1 Resocializace

Pojem resocializace pochází z latinského slova *socialis* – společenský. V dnešním pojetí slovo resocializace chápeme jako proces opětovné socializace – „znovusocializaci“⁹⁵. Pojem „Resocializace“ je svým způsobem zavádějící a to z toho důvodu, že předpokládá socializovaného jedince, který se dostal na scestí a je nutné ho vrátit zpět⁹⁶.

Pojem resocializace pak lze chápat ze dvou hledisek:

1. Přirozená resocializace v širším smyslu. Ta nás provází v průběhu celého života. Člověk se musí přizpůsobit novým normám, hodnotám, chování.
2. Resocializace specifická, užívaná v užším smyslu v penitenciaristice. Jedná se v podstatě o převýchovný proces mravně narušeného jedince.

Resocializační programy jsou souhrnem pracovních, vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit, s rozděleným přístupem k jejich realizaci. V resocializačním působení nelze opomenout extramurální programy, které znamenají častější kontakt se životem za vězeňskou zdí, což předpokládá intenzivnější kontakt s rodinou, církví a mimovězeňskými institucemi⁹⁷.

⁹⁵ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 303

⁹⁶ Blažek P., Fischer S., Škoda J., *Delikvence*, Praha: Grada, 2019, str: 65

⁹⁷ Štěrba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 106

V českých podmínkách se s pojmem resocializace zachází opatrněji. Například penitenciární pedagogika na místo pojmu resocializační program užívá pojem „program zacházení“⁹⁸.

Resocializační programy – tvořivá resocializace

Jedná se o soubor tvořivých postupů, které mají resocializační charakter. Jejich úkolem je jedince opět dostat do společensky uznávaných norem a následně jej převychovat do takových projevů chování, které budou garancí optimálního zespolečenštění. S tím samozřejmě souvisí otázka hodnot a norem.

Resocializační pedagogika je vnímána jako samostatná vědecká disciplína. České prostředí teprve vytváří tuto disciplínu a spíše ji připojuje k pedagogice sociální.

Otázka, proč se lidé odchyľují od normy, je mottem sociální patologie. Resocializační pedagogika musí analyzovat minulost a stanovit perspektivy jedince.

Tvořivá resocializace klade důraz na ideál člověka. Je to kreativní činnost, která pracuje pomocí vypracovaných metod, která chce pomocí těchto metod změnit individuální sociální parametry jedince, který je sociálně narušen⁹⁹. Otázkou je vždy vyhodnocení správného programu, aby dokázal v daném časovém úseku doby výkonu trestu dostatečně zapůsobit na daného jedince¹⁰⁰.

Mezi základní determinanty výchovného procesu patří:

- prostředí, ve kterém člověk žije,
- autority, chápané současně jako významné osoby z blízkého i širšího okolí vychovávaného,
- psychofyzické vlastnosti společně s dědičnými předpoklady, které podmiňují vývoj člověka a činí člověka schopným vývoje

⁹⁸ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 303

⁹⁹ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 305

¹⁰⁰ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 7

- vlastní aktivita člověku, která podmiňuje chuť člověka účastnit se v procesech.

Pokud se v uvedených skupinách činitelů objeví rušivé elementy, vývoj člověka probíhá narušeným způsobem.

Předmětem zájmu *resocializační pedagogiky* je sociální nepřizpůsobení a věda, která negativně sociálně deviantní jevy analyzuje – sociální patologie.

Resocializační pedagogika se diferencuje do tří základních dimenzí a to na:

- Teleologii resocializační výchovy (co dosáhnout, jaké cíle)
- Teorii resocializační výchovy (jakým způsobem toho dosáhnout)
- Metodika resocializační výchovy (jakými prostředky dosáhnout zamýšlených cílů)

Historické studie resocializačních modelů dovolují vyčlenit státem organizovanou preventivní činnost, v jejímž rámci běží rozdílné systémy resocializační výchovy.

1. Model disciplinárně izolační (izolace vlivů od zevního prostředí)
2. Model pečovatelsko-izolační (vytváření podmínek pro uspokojování základních potřeb, učení se řemesla)
3. Model terapeutický (používání psychokorekčních prostředků, změna postojů vůči společnosti)
4. Model otevřený nebo pootevřený (ochranný dozor ve formě soudně sociálního dozoru).

V systému resocializace jsou její postupy, jak již ukazuje teorie a praxe, realizované působením především s ohledem na druh prostředků, které může vychovatel použít (např. působení kulturních vzorů). Bere se zde v úvahu také mechanismy, které mají vliv na resocializační efektivitu závislou na:

- výchozím stavu osobnosti vychovávaného jedince, dřívějších společenských vlivů, zvláště subkulturních
- metodické šikovnosti pedagogických pracovníků, rozpoznání diagnózy i vlastních možností

- společenského klimatu resocializující instituce ¹⁰¹

3.2.2 Metody a techniky resocializačního působení

Výchovné metody používané v resocializačních procesech vycházejí z metod používaných v pedagogice. Nejobecnější rozdělení je zahrnuto ve způsobu používání technik osobou vychovávající, tedy odtud skupina metod:

Přímého výchovného vlivu: předkládání návrhů, přesvědčování, osobní příklady. Je zde možná bezprostřední reakce a komunikace s vychovatelem a vychovávaným jedincem.

Nepřímého výchovného vlivu: prvky sociotechniky, které zprostředkovávají výchovný vliv prostřednictvím společenské situace, společenských skupin, kulturních zvyků a tradic, hodnot a norem dané společnosti¹⁰².

Dnes se etopedové přiklání k použití čtyř základních metod s velmi rozdílnými technikami působení:

- Předkládání vzorů – napodobování vzorů
- Provokace – situační nátlak (pod pozorem, s nazíráním)
- Tréning – formování dynamických stereotypů, způsob emocionálního tréningu
- Přiřazování významu – emocionální náboj, manipulování s informacemi

Uvedené metody a způsoby mají dosahovat cílů:

- Kreativních (utváření mínění, zálib)
- Optimalizujících (zvětšit, posílit citlivost, angažovanost)
- Minimalizujících (oslabit nebo ohraničit agresi a úroveň strachu)
- Korekčních (přetvořit, změnit postoje)

¹⁰¹ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 308

¹⁰² Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 311

Nejoptimálnější použití metod a technik spočívá ve výběru těch s nejvyšší resocializační hodnotou a těch které mohou být používané v každodenní výchovné části bez zvláštních problémů.

Přesvědčování jako metoda resocializační práce

Tuto metodu chápe mnoho praktických psychologů jako nelehkou a nesnadnou. Její hlavní překážkou je, že tato metoda se stává účinnou teprve tehdy, kdy vychovatel naváže pozitivní interakci s vychovávaným jedincem. V tomto tkví hlavní problém. Jedinec samozřejmě chápe vychovatele jako zástupce instituce, kterou on nerespektuje a svůj pobyt v resocializačním zařízení považuje za zvláštní zlomyslnost a trest, který mu společnost uložila.

Aby přesvědčování bylo účinné, je dobré poznat zájmy, způsob myšlení a dosavadní životní zkušenosti vychovávaného jedince. Ze zkoumání vyplývá, že větší úspěšnost mají působení chápaná než kategorické požadování jakékoli změny.

Poněvadž je mezi vychovávanými značné procento lehce nebo hraničně na intelektové normě a mají závažné nedostatky ve všeobecných znalostech, měli by se vychovatelé řídit následujícími metodickými východisky:

- látka používaná při argumentaci musí být přizpůsobena intelektuálním možnostem vychovávaného jedince,
- během přesvědčování musí vychovatel zachovat následnost od argumentů jednoduchých a známých směrem k složitým a nových obsahem,
- segregovat argumenty tak, aby byl dotyčný stále pod tlakem přesvědčování, a začal pochybovat o správnosti svých názorů,
- vychovávaný jedinec musí cítit, že názory, které šíříme, ho neohrožují,
- je třeba vždy znát názor uváděných argumentů,
- je dobré podpořit argumentaci názory soudy osoby, která je pro vychovávaného jedince autoritou,
- vychovatel musí hledat mezi vychovávanými jedinci sympatizanty,
- vychovatel nesmí požadovat, aby mu vychovávaný jedinec dal za pravdu,

- posléze dáme vychovávanému jedinci čas na promyšlení a vytvoření vhodného emocionálně-motivačního svazku¹⁰³.

Metoda pozitivního příkladu

Zásadním prvkem je příklad vychovatele. Důležité je, aby vychovávaní jedinci měli k vychovateli důvěru. Interakce mezi vychovávaným a vychovatelem jsou postaveny na vzájemné závislosti. Vychovávaní jedinci budou navazovat a udržovat interakci s vychovatelem, pokud bude jejich chování v těchto interakcích odměňující.

Praxe ukazuje, že na důvěře vychovávaných musí vychovatel poměrně těžce pracovat. Cílem osobního vlivu je inspirovat vychovávané jedince k reakcím, které jsou adekvátní k situaci, následné ocenění vykonaných úkolů a projevení starostlivosti o osud vychovávaného jedince. Ve strany vychovatele musí být přistupováno k výchově s velkou dávkou pedagogického taktu.

Alternativou metod pozitivních příkladů může být technika kladných a záporných kulturních vzorů. Důležité je to, že identifikace se s takovým vzorem ze strany jedince sama o sobě představuje situaci, kde není nutné získání odměn ze strany vychovatele¹⁰⁴. Jedná se o vývojově nejstarší formu učení, která probíhá na nevědomé bázi¹⁰⁵.

Metody situační

Situační metody patří do skupiny metod, které využívají hodnot s výchovným významem, které tkví v konkrétní situaci a skutečnosti v jaké se vychovávaný jedinec nachází nebo nacházet bude. Výchovné tlaky v tomto pojetí jsou analyzovány jako pozitivní anebo negativní posílení, často ztotožňované s odměnou a trestem. Aby mohl vychovatel situaci účinně využít, musí být dobrý pozorovatel. Užitečnost této metody je velmi vysoká. Očekávané a následné chování je výsledkem přirozených

¹⁰³ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláří*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 313

¹⁰⁴ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláří*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 313

¹⁰⁵ Štěřba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 104

výchovných situací a stává se poměrně trvalou součástí chování. Efektivita situačních metod roste přiměřeně s uváděním vychovávaných jedinců do prostředí¹⁰⁶.

Psychodrama jako metoda resocializačního působení

Tato metoda používá takzvanou metodu „spontánní dramatizace“. V tomto případě vychovávaný jedinec hraje předem stanovenou roli a zdramatizovanou událost (například pantomimou). Jejím cílem je odhalit všechny druhy zakamuflovaných neurotických postojů, motivů i tužeb, které jsou pro danou osobu v interpersonálních kontaktech významné.

Při psychodramatu používá terapeut skupinu důležitých prostředků:

- scéna a místo: nejlépe obklopené kruhem členů skupiny
- osoba, která hraje: měl by svoji roli hrát, pokud možno přirozeně
- psychodramatik, který dohlíží na spojitost mezi produkovanou fabulí a životem protagonisty. Vstupuje do děje, povzbuzuje ostatní. Psychodramatik má významnou roli v tom, jestli chce, aby osoby byly aktivní nebo pasivní a pozoruje jejich děje chování.

Základní komplikace spočívá v tom, že je nutno aktivizovat skupinu takovým způsobem, aby její členové hráli své role v širším záběru, neboť pouze taková hra umožňuje nazírat do problémů protagonisty. Pomocí psychodramatu může vychovatel „umístit“ svoje vychovávané jedince v libovolných prostorových i časových vztazích a směřovat k zachycení toho momentu, od kterého se začaly objevovat destruktivní vztahy vůči společnosti a začaly se budovat chybě vytvořené struktury¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 315

¹⁰⁷ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 316

Metody tvořivé resocializace

Tvořivá resocializace sice není alternativou ke klasické resocializační pedagogice, ale doplňuje ji o nové dimenze a kontexty. Dokáže se dívat na problém sociálního nepřizpůsobení z jiné perspektivy.

Metody:

- metoda resocializačního divadla – divadlo každodenního života
- resocializační metoda prostřednictvím sportu
- muzikoterapie, hudba, zpěv, vystoupení
- výtvarné aktivity, malba, kresby
- psychodrama, sociodrama¹⁰⁸

Nutným předpokladem uskutečňování resocializačních metod a programů je seskupení a správná identifikace odsouzených do správných tříd podle způsobu zacházení s nimi¹⁰⁹. Každá z těchto metod má svoje pravidla a zákonitosti. Jsou to metody relativně dlouhodobé a závislé na proškoleném personálu. Mezi jejich úspěchy ale patří, že sociálně nepřizpůsobivým jedincům dává pocit úspěchu a štěstí v jejich deformovaném světě jeho hodnot a forem a dochází u těchto jedinců k dosažení pocitu potřebnosti a získávání nové podoby své vlastní osobní identity.

Programy zacházení s odsouzenými jedinci

Program zacházení s odsouzeným jedincem tvoří jádro penitenciární pedagogiky. Je v podstatě aplikací složek výchovy do penitenciární praxe, uplatňovaných v procesu resocializace vězněné osoby. Počátkem roku 2000 je pojem resocializace nahrazen v souladu s Evropskými pravidly pojmem „program zacházení“. Vycházelo se přitom z faktu, že ne každý vězeň je po propuštění zcela, nebo i vůbec resocializován, o čemž svědčí jeho návratnost do výkonu trest – recidiva.

¹⁰⁸ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 319

¹⁰⁹ Štěřba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 106

Programy zacházení s odsouzenými jsou tedy základem jejich zamýšlení resocializace. Ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody vyplývá, že při sestavování programu zacházení musíme mít na zřeteli individuální přístup k vězněné osobě, správně ji motivovat a využít jejich zájmů, dovedností a schopností¹¹⁰.

Složky výchovy

Komplexnost výchovy všestranně rozvinuté společnosti je v systému současné výchovy zajištěna pěti základními složkami výchovy.

- a) výchova rozumová
- b) výchova mravní
- c) výchova pracovní
- d) výchova estetická
- e) výchova tělesná

Výchova rozumová

Cílem rozumové výchovy je orientovat jedince v přírodních a společenských vědách, utvářet jeho názor na svět a zároveň zdokonalovat jeho poznávací procesy. Složce rozumové výchovy odpovídají v penitenciární pedagogice vzdělávací aktivity.

Ve výkonu trestu odnětí svobody se nachází podle statistik populace nevzdělaná, málo vzdělaná, nedovzdělaná, ale také osoby se středním, nebo dokonce vysokoškolským vzděláním. Stále však v penitenciární praxi platí, že čím vyšší vzdělání, tím menší počet odsouzených¹¹¹.

Výchova mravní

Mravní výchova rozvíjí jedince v oblasti mravních jevů, norem a ideálů. Obsah mravní výchovy byl a je určován morálními názory společnosti, v nichž se výchova koná, morálním kodexem, který daná společnost přijímá jako závaznou normu pro svůj

¹¹⁰ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 363

¹¹¹ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 364

život. Zajímavostí je tzv. „Stanfordský vězeňský experiment“, ve kterém v roce 1971 psycholog P. G. Zimbardo částečně vyvrátil teorii, že trestných a násilných činů se dopouštějí jen morálně silní jedinci¹¹².

Cílem mravní výchovy je utvářet a dosáhnout u jedince vnitřního přesvědčení a adekvátních forem chování v duchu daného morálního kodexu. Termínem mravní přesvědčení rozumíme poznání takové určité mravní normy, které je provázeno k ztotožnění jedince s danou normou¹¹³.

Výchova pracovní

Cíle pracovní a technické výchovy je seznámit jedince s vědeckými principy soudobé techniky a výroby. Rozvinout jeho dovednosti a návyky při zacházení s pracovními nástroji. Význam pracovní výchovy spočívá v tom, že jedinci umožňuje orientaci ve stále složitějším výrobním systému současné společnosti. S pracovní výchovou je také spojeno pěstování a rozvoj morálně volných vlastností jedince potřebných k práci jako je vytrvalost, přesnost, odpovědnost a pracovitost.

Výchova estetická

Estetická výchova rozvíjí jedince v oblasti umění a krásy. Klade si za cíl vychovávat adekvátní vnímání, chápání, citové prožívání a hodnocení umění.

Tělesná výchova

Cílem tělesné výchovy je u jedince upevňovat zdraví, rozvíjet a upevňovat jeho tělesnou zdatnost, posílit a otužit organismus a zároveň rozvíjet morálně volní vlastnosti.

Tělesná výchova se neomezuje jen na speciální předmět nebo zájmovou činnost, ale proniká jako princip veškerou výchovnou práci. Hygienických a zdravotních zřetelů musí dbát každý pedagog, tedy i vychovatel v penitenciární praxi.

¹¹² Blažek P., Fischer S., Škoda J., *Delikvence*, Praha: Grada, 2019, str: 26

¹¹³ Jůzl M., *Penitenciariстика jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 365

V penitenciární praxi můžeme ještě uvažovat o dalších složkách výchovy jako je například výchova právní, ekonomická apod. ¹¹⁴

3.2.3 Kompletní charakteristika (zpráva) odsouzeného

Aby bylo možné sestavit s odsouzeným jedincem kvalitní a adekvátní program, je nutné ho co nejlépe poznat. K tomu nám slouží tzv. **kompletní charakteristika odsouzeného**, která obsahuje názory na jeho celkovou diagnostiku od počátku jeho kriminální kariéry.

Obsahem kompletní charakteristiky je konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, respektive čeho chceme u konkrétního jedince prostřednictvím působení programu před jeho propuštěním dosáhnout.

Vzhledem k tomu, že každá osobnost je jedinečná, zpracovávají komplexní charakteristiku odborníci a specialisté. Ti zohledňují všechny zvláštnosti osobnosti odsouzeného jako: věk, choroby, kriminální kariéru, její příčiny, vzdělání, projevy chování apod. ¹¹⁵

Vlastní (standardní) program zacházení

Cíle programů zacházení s pachateli, kteří se soustředí na osobnost odsouzených jedinců, jsou nejlépe dosažitelné v případě zaměření se na specifické problémy spojené s jejich chováním. Může se jednat o problémy, které vyvrcholily v době spáchání trestného činu nebo o problémy které jsou důsledkem zkušeností získaných během pobytu ve vězení.

Programy zacházení s pachateli mají dvojí funkci:

- nabízení odsouzeným možnost ověřit si, zda oni sami jsou schopni konfrontovat se se svými problémy

¹¹⁴ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 367

¹¹⁵ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 368

- dávají spíše prostor vězeňskému personálu, pro porozumění vzorových prvků chování odsouzených

V případech programů u osob odsouzených na doživotní výkon odnětí svobody je důležité, aby toto odsouzení byli určitým způsobem motivováni tento program akceptovat.

Zacházení s pachateli nelze vůbec zobecňovat, protože odsouzení mají své specifické potřeby závislé na jejich věku, délce trestu a jejich osobnosti¹¹⁶.

Vzdělávací aktivity – výchova rozumová

Hlavním cílem vzdělávacích aktivit je napomáhání snazšímu zařazení jedince do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tyto aktivity jsou zaměřeny na dokončení základního vzdělání, na vyučení, nebo zaučení se v oboru.

Většina vzdělávacích aktivit probíhá prostřednictvím programů zacházení, podle nabídky a možností dané věznice. Nabídek vzdělávacích aktivit může být nepřehledné množství, záleží na zájmu a požadavcích odsouzených a možnostech a iniciativě věznice. Vrcholem vzdělávacích aktivit je vysokoškolské studium, organizované podle přísných kritérií, praktikované ve vazební věznici Brno.

Speciálně výchovné aktivity – mravní výchova

Speciálně výchovnými aktivitami se rozumí individuální a skupinová pedagogická a psychologická péče. Patří sem různé druhy terapií na zvládnutí vlastní agrese, skupinové poradenství apod. Cílem sociálně psychologického výcviku ve skupině vězňů je zvýšit jejich sociální kompetenci a formou sociálního učení je naučit adekvátně řešit běžné sociální situace (jednání na úřadech, konfliktní situace) sociálně žádoucím způsobem¹¹⁷

¹¹⁶ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 370

¹¹⁷ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 50

Pracovní aktivity – pracovní výchova

V posledních desetiletích je práci přikládán především výchovný a resocializační význam. S pravidelnou prací a pracovním režimem se setkává nemalý počet vězňů poprvé mnohdy až ve vězení¹¹⁸. Osvojení návyku pracovat patří k nejdůležitějším předpokladům pro správnou sociální adaptaci a také anticipaci vězňů. Proto je práce v systému zacházení s vězni po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody, jak v minulosti, tak v současnosti, chápána jako významný prvek resocializace. Práce rozvíjí psychomotorické i manuální dovednosti jedince, představuje také jednu z možností, jak se vyvarovat jednotvárnému průběhu výkonu trestu, pracovní aktivity přispívají ke snížení psychického napětí a nelze přehlédnout ani ekonomické důvody. V případě, že má vězeň možnost a chce jít pracovat, má také možnost plnit své dluhy a pohledávky.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody přímo ukládá odsouzenému povinnost pracovat, pokud je do práce zařazen¹¹⁹.

Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity jsou důležitou složkou programu zacházení. Jejich smyslem je jednak naučit vhodným způsobem trávit volný čas a po propuštění navodit pozitivní změnu pracovního stylu. Jde o uspokojování zájmů odsouzeného, na což má právo a je to v penitenciární praxi vítáno.

Volnočasové aktivity estetickovýchovného charakteru

Volnočasové aktivity tohoto směru naplňují všechny cíle a stránky estetické výchovy.

- Aktivní stránka: představuje aktivní podíl jedince na vytváření kulturních hodnot. Je to účast a činnosti v různých kroužcích (modelářských, hudebních).
- Receptivní stránka: Zahrnuje sledování televizních pořadů, poslech audia, nebo sledování divadelní hry v podání vězňů.

¹¹⁸ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 53

¹¹⁹ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žalární*, Praha: U.J.A.K, 2017, str: 373

Arteterapie zahrnuje léčbu uměním jako takovým, což se týká oblasti divadla, poezie, prózy, tance hudby a výtvarného umění¹²⁰.

Volnočasové aktivity sportovního a tělovýchovného charakteru

Tento typ aktivit je ve vězeňství vždy vítán. I vězeňská služba se snaží naplňovat cíl tělesné výchovy, jejímž výsledkem je pohybově a tělesně kultivovaná osobnost jedince, jenž chápe pohybové aktivity jako nezbytnou součást svého životního stylu¹²¹. Sportovní programy jsou podle výzkumů hodnoceny jako relativně efektivní s tím, že vedou k sebekázi a mají i příznivý vliv na psychiku. Ve věznicích, kde je rozvinuté sportování, je podstatně méně kázeňských poklesků než ve věznicích, kde to není možné¹²².

Oblast utváření vnějších vztahů

Tato součást programu zacházení bývá někdy označována jako *extramurální*. Jedná se o oblast jak utváření vztahů a kontaktů se světem mimo zdi. Cílem je posílení a udržení vztahů s rodinou a osobami blízkými, což přispívá ke spokojenosti odsouzených. Pokud odsouzený pochází z funkční rodiny, potom je třeba vztahy s tímto prostředím udržovat, a to hlavně v zájmu úspěšného návratu do společnosti. Pokud ale mívá rodina přímý vliv na spáchanou trestnou činnost, měl by vychovatel posoudit míru a vliv na narušování resocializace¹²³. Odsouzení bývají před ukončením výkonu trestu umístováni do výstupních oddělení, (zpravidla v případech délky trestu vyšším než tři roky¹²⁴) kde jsou připravováni na výstup z vězení. Sociální personál věznic s nimi intenzivně pracuje tak, aby zvládli „šok ze svobody a propuštění“. Proto se na extramurální programy klade velký důraz¹²⁵.

¹²⁰ Blažek P., Fischer S., Škoda J., *Delikvence*, Praha: Grada, 2019, str:40

¹²¹ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: U.J.A.K. 2017, str: 374

¹²² Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 49

¹²³ Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláři*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 375

¹²⁴ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 110

¹²⁵ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 51

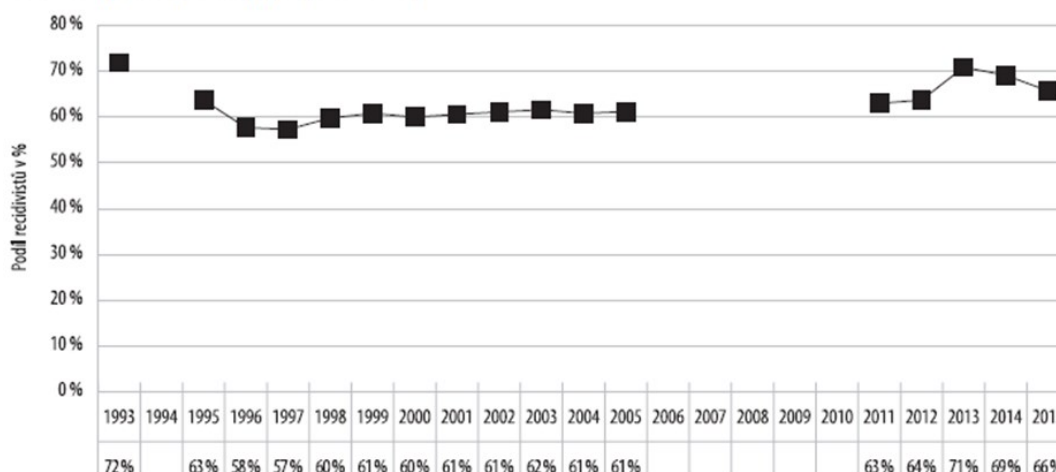
Proces resocializace je zdlouhavý, náročný a bohužel někdy i marný. Žádný chovanec ale dle slov A. S. Makarenka není předem ztracený a hlavním úkolem všech specialistů v oblasti penitenciariistiky je vynaložení veškerého úsilí k tomu, aby odsouzený jedinec byl po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vrácen zpět do civilního života dbalý našich zákonů a byl schopen se o sebe postarat především poctivou prací a neměl zájem se vrátit zpět do výkonu trestu odnětí svobody¹²⁶.

3.3 Účinnost trestů

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s odsouzenými, které směřujeme k tomu, aby měli možnost pracovat, rozvíjet se, našel zálibu v práci, v prospěšném trávení volného času a ve slušném soužití se všemi lidmi.

V historii byla přijímána hlavně absolutní teorie, která je pro nás nejméně přijatelná, vychází z myšlenky „*punitur, quia peccatum est, trestá se, neboť bylo způsobeno zlo*“. Tato teorie je zaměřena jen na potrestání pachatele, vůbec se nezajímá o nápravu pachatele¹²⁷.

Recidiva v penologickém pojetí (1993–2015)

(Zdroj: statistická ročenka VS ČR; v letech 1994 a 2006–2010 statistická ročenka VS ČR údaje o recidivě neobsahovala)

Obrázek č. 7 recidiva v penologickém pojetí v letech 1993-2015, zdroj: statistická ročenka VS

¹²⁶ Jůzl M., *Penitenciariistika jako věda žalářní*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského 2017, str: 376

¹²⁷ Kadlubeková D., *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*, Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2015, str: 12

3.3.1 Účel výkonu trestu odnětí svobody

Nově se objevil s novelizací zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 276/2013) od 1. 1. 2014 v ustanovení § 1. odst. 2. Velkou změnu můžeme spatřovat především v předání zodpovědnosti odsouzených za vlastní chování.

Celé ustanovení účelu trestu zní následovně: „*Účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti*“¹²⁸.

Funkce trestu

- a) odplatná – jejím úkolem je emocionální uspokojení poškozeného vůči pachateli
- b) regulativní (ochranná) – ochrana společnosti před nebezpečným chováním
- c) preventivní – tato funkce spočívá především v neodvratitelnosti trestu jako takového, ne v jeho tvrdosti
- d) restorativní (nápravná) – usiluje o znovuobnovení narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem a poškozeným
- e) výchovná – zaměřuje se na nápravu pachatele
- f) morální – v současném pojetí jí není přikládána taková důležitost, jakou si zasluhuje
- g) represivní – izolace pachatele od společnosti
- h) odstrašující – uložený trest odstrašuje pachatele či potenciální pachatele ve smyslu rčení „*zločin se nevyplácí*“¹²⁹.

Moderní penologie se zaměřuje zejména na **odplatnou** a **regulativní** funkci trestu.

¹²⁸ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹²⁹ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 47

Druhy trestů uvedených v § 52 Trestního zákoníku

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce
- d) propadnutí majetku
- e) peněžitý trest
- f) propadnutí věci
- g) zákaz činnosti
- h) zákaz pobytu
- i) zákaz stupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- j) ztrátu čestných titulů a vyznamenání
- k) ztrátu vojenské hodnosti,
- l) vyhoštění¹³⁰.

Z pohledu zpracování diplomové práce nás zajímají jen tresty blíže spojené s penologií. Konkrétně *trest odnětí svobody uvedený v § 52 Trestního zákoníku*, zákon č. 40/2009 Sb.

§ 55 Odnětí svobody

(1) Nepodmíněný trest odnětí svobody se ukládá nejvýše na dvacet let, jestliže nejde o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody (§ 59 Tr. z.), ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 108 Tr. z.) nebo o výjimečný trest (§ 54 Tr. z.).

(2) Za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 nebo 2 lze uložit

¹³⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit jiným trestem.

(3) Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává podle jiného právního předpisu ve věznicí¹³¹

3.3.2 Výkon trestu odnětí svobody

Odsouzený se do výkonu trestu odnětí svobody přijímá na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu, popřípadě na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu¹³².

V rámci novelizace trestního zákoníku i zákona o výkonu trestu odnětí svobody soud zařazuje pachatele do dvou typů, a to do věznice s ostrahou, nebo věznice se zvýšenou ostrahou. Soudy nadále rozhodují o zařazení do jednoho ze dvou typů věznic, otevřeného, polootevřeného či uzavřeného oddělení věznice¹³³.

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody v České republice

Z hlediska hierarchie je právní úprava výkonu trestu v České republice rozdělena do několika právních předpisů

- a) Ústava ČR č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů a Listina základních práv a svobod š. 2/1993 v platném znění.
- b) Trestní zákoník ČR obsahuje několik ustanovení týkajících se trestu v nepodmíněné podobě. Jde zejména o úpravu obsaženou v § 55 Tr. z.
- c) Ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. upravující možnosti vyvozování trestní odpovědnosti a také ukládání trestů mladistvým.
- d) Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním), v němž jsou v III. části, konkrétně v § 320 upraveny některé aspekty výkonu trestu odnětí svobody.

¹³¹ zákon č. 40/2009 sb. Trestní zákoník

¹³² Štěrbá V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 63

¹³³ Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, str: 102

- e) Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.
- f) Řád výkonu trestu, který je vydán jako vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., v platném a účinném znění.
- g) Vnitřní vězeňský řád přijímají jednotlivé věznice, respektive jejich ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby ČR.¹³⁴

Disciplína a kázeň ve vězení

Kázeň a disciplína je ve vězení považována za nezbytnou součást výkonu trestu především proto, že:

- vede k sebeovládání a sebekontroly jedince, což je předpokladem pro vyhnutí se dalšímu páchání trestné činnosti jedince, a tudíž i nápravy pachatele
- Je nezbytná k správnému soužití většího počtu osob ve vymezeném prostoru
- Její vyžadování je faktorem represe během výkonu trestu odnětí svobody

Pro kázeň a disciplínu je ve vězení mnoho dobrých důvodů. Jsou namířeny proti násilí, nepokojům a vzpourám. Mají zajistit bezpečnost vězňů a personálu, udržovat pořádek a hygienu. Mají také vést k vytvoření sebeúcty a vytrvalosti, osvojení takového chování, které by vedlo k pozitivním návykům a vytvoření dobrého zařazení do společenského života po ukončení trestu. Dodržování kázně je vynucováno kázeňskými prostředky danými zákonem a vyhodnocováno pravidelně výchovnými pracovníky. Je rozhodujícím kritériem pro podmíněném propuštění vězně z výkonu trestu¹³⁵.

¹³⁴ Brunová M., *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*, Praha: Leges, 2020, str: 147

¹³⁵ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 28

Problematika délky výkonu trestu

V odborných kruzích je často debatována otázka, jak dlouhý musí být trest, aby vedl ke skutečné nápravě a resocializaci. Délka trestu bývá často diskutována vzhledem k délce lidského života. Jak velkou část života lze pachatele omezit na svobodě, aby trest splnil svou funkci¹³⁶.

Krátkodobé tresty odnětí svobody

Není přesně stanovena délka tzv. krátkého trestu odnětí svobody. Některé penologické systémy považují za krátký trest do tří měsíců, jiné zase do šesti měsíců. Není ani jednotný názor na obsah krátkých trestů. Některé ze systému se přiklánějí spíše k převaze represivních prvků, poněvadž čas strávený ve vězení je krátký. Hlavním účelem ale zůstává, aby si pachatel uvědomil problémy, které způsobil svým činem.

Střednědobé tresty odnětí svobody

I v tomto případě není shoda ve vymezení středně dobých trestů odnětí svobody. Přesto převládá názor, že střední délka trestu je mezi jedním až pěti lety.

Tyto tresty jsou ukládány za relativně závažnější a společensky nebezpečnější trestné činy. Výkon trestu střední délky bývá zpravidla zajišťován v již v poměrně střežených věznicích, kde je veškerý pohyb odsouzených přísně organizovaný a vězni jsou pod stálým dohledem. Vzhledem k dlouhodobému pobytu odsouzených ve vězení je třeba připravit pro ně takový program, který bude zajišťovat adaptaci na vojenské prostředí a stimulovat je k vlastní práci.

Positivně motivovaný odsouzený, který usiluje o možnost podmíněčného propuštění z trestu, se snaží plnit všechna ustanovení vnitřního řádu a snaží se vyhnout všem pokleskům proti vnitřnímu řádu věznice.

Nutno konstatovat, že střednědobé tresty jsou velmi časté a vykonávají je v minulosti vícekrát trestaní recidivisté.

¹³⁶ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 30

Výkon dlouhodobých trestů odnětí svobody

Většinou jsou vymezeny jen spodní hranicí, ta je pět let. Délka trestu bývá úměrná závažnosti a společenské nebezpečnosti. Cíle výkonu trestu, resocializace odsouzeného a ochrana společnosti mají velký význam právě u dlouhodobých trestů odnětí svobody. Progrese má významnější efekt než u trestů kratších. Odsouzení k dlouhodobému trestu je výrazným zásahem do psychiky vězně a výrazně ovlivňuje jeho chování i motivaci.

Několika výzkumy byl ověřený empirický poznatek o časové hranici deseti let. Tresty delší vedou téměř vždy k takovým změnám psychiky odsouzených, které jsou již trvalé a mnohdy kontraproduktivní resocializačním snahám a případné nápravě.

Doživotní tresty

Doživotní trest v některých zemích nahrazuje trest smrti. Nutno říct, že doživotní trest neznamena skutečné doživotí, ale „pouze“ maximální dobu, kterou musí odsouzený musí ve vězení vykonat. Psychologické účinky doživotního trestu většinou dospěly k tomu, že propuštěný trpí krizí identity a ztrátou osobní odpovědnosti¹³⁷.

3.3.3 Účinnost trestů odnětí svobody

Obecně lze definovat účinnost výkonu trestu jako poměr mezi minimální mírou intenzity újmy způsobené pachatelem k maximálnímu naplnění její funkce. Tou je jako nejdůležitější funkce výchovná. Je hlavní náplní a cílem trestu orientovaného na nápravu pachatele a jeho resocializaci, která následně vede k pozitivní změně jeho chování¹³⁸. Především se považuje za maximální účinnost již další nespáchání trestného činu pachatelem, který odpykal trest odnětí svobody.

¹³⁷ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 37

¹³⁸ Štěřba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 103

Jako reálné kritérium hodnocení účinnosti trestu je míra sociální adaptace na společenskou realitu po propuštění z vězení¹³⁹.

Vězení – školy zločinu

Tvrzení laické veřejnosti, že ve vězení se každý naučí, co ještě neuměl, a zvýší si svou zločineckou kvalifikaci, je bohužel potvrzeno některými praktickými zkušenostmi kriminalistů i penologickými výzkumy.

Značná koncentrace narušených jedinců, která je ve vězení možná, vede ke kriminální infekci, tedy šíření těch projevů chování, které vyústí v trestný čin.

Cestou, jak snížit tyto negativní účinky prizonizace a kriminální infekce, je budovat specializované typy věznic pro definované typy pachatelů s nižší koncentrací takzvaných šířitelů infekce, ale vedoucí k ozdravení klimatu ve věznicích¹⁴⁰.

3.4 Postpenitenciární péče a recidiva

Postpenitenciární péče je zvláštní druh sociální péče, která byla poskytována v počátku jen osobám, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy. V současné době je postpenitenciární péče rozšířena o tzv. včasnou pomoc a sociální péči již ve fázi trestního řízení u obviněné osoby. Jedná se o specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením či ochrannou výchovou. Rozsah sociální péče poskytované pachatelům trestné činnosti je odvíjen od pojetí sociální politiky státu a mění se tak, jak se vyvíjejí názory na kriminalitu¹⁴¹.

Záměrem sociální péče je starat se o uspokojování potřeb jedinců a skupin a prostřednictvím odborné pomoci jim usnadnit adaptaci v sociálním prostředí.

¹³⁹ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str: 55

¹⁴⁰ Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 56

¹⁴¹ Štěřba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 116

Jak vyplývá z ustanovení § 2 odst., 2. zákona č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody:

„S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které dosouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“¹⁴².

Měřítkem úspěšné trestní politiky a skutečné ho začlenění propuštěných vězňů je míra jejich **recidivy**.

Aby došlo k úspěšnému začlenění propouštěných osob z výkonu trestu, ochraně společnosti a jejich reálnému začlenění do života v souladu se zákony, je nezbytné propojení státních politik a společný postup subjektů ze státního i neziskového sektoru.

Základní problémy při návratu osob z výkonu trestu se týkají hlavně: hledání zaměstnání, bydlení, nebezpečí návratu do závadového prostředí, hrozící **recidivy** a opětovné závislosti na návykových látkách.

3.4.1 Strategické cíle postpenitenciární péče

1. Snížit recidivu trestné činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z výkonu trestu a vytváření prostředí k jejich úspěšnému začlenění do společnosti
2. Vytvořit komplexní systém propojení penitenciární péče, postpenitenciární péče a programů prevence kriminality

V současnosti se používá tzv. **penologické pojetí recidivy**, které eviduje odsouzené, kteří již byli dříve vězněni. Její počet a vývoj slouží jako kritérium účinnosti výkonu trestu odnětí svobody¹⁴³.

V roce 2013 představovali odsouzení, kteří již byli dříve ve výkonu trestu odnětí svobody 70 %, v roce 2014 to bylo 69 % ze všech dosouzených ve výkonu trestu odnětí

¹⁴² 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

¹⁴³ Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016

svobody. V roce 2018 má recidiva vykazuje jen velmi mírně snižující se trend. (viz. Obrázek č. 7 Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31.12.2018). Zde počet odsouzených recidivistů tvoří 63 %. Problém **recidivy** je vysoký u často se opakujících trestných činů jako jsou krádeže, maření výkonu úředního rozhodnutí a zanedbání povinné výživy.

Kolikrát ve výkonu trestu	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
0x	6 361	900	7 261	36,90%
1x	3 904	312	4 216	21,43%
2x	2 443	122	2 565	13,04%
3x	1 794	86	1 880	9,55%
4x	1 200	49	1 249	6,35%
5x	874	19	893	4,54%
6x	539	16	555	2,82%
7x	357	10	367	1,87%
8x	240	3	243	1,23%
9x	138	1	139	0,71%
10x	94		94	0,48%
více než 10x	211	4	215	1,09%
Celkový součet	18 155	1 522	19 677	100,00%

Obrázek č. 8 Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31.12.2018, zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2018 str. 109

Nejčastěji **recidivují** osoby, které byly poprvé odsouzeny mezi 15-18 rokem jejich věku. Tento fakt potvrzuje tvrzení spojování kriminální recidivy s raným věkem páchaní prvních trestných činů v životě jedince.

Pokud jde o osoby propuštěné z výkonu trestu, tak nejrizikovější období pro **recidivu** je prvních 6 měsíců po propuštění z výkonu trestu. Následné maximum recidivujících pachatelů se dopouští nového trestného činu v průběhu tří let po propuštění.

V České republice **recidiva** ve vztahu k uložením sankcím a jejich efektivitě systematicky sledována není. Základní statistické informace jen z penologického pojetí, což se jedná o sledování opakovaného pobytu se výkonu trestu odnětí svobody. Údaj o ní je v posledních letech součástí statistik, která vydává Vězeňská služba ČR.

Služby Postpenitenciární péče pro pachatele je možné rozdělit na takzvané:

Dobrovolné – socioterapie, chráněná pracoviště a ty,

Kterým jsou v rámci podmíněného propuštění soudem stanoveny určité povinnosti – forma dohledu Probační a mediační služby, povinnosti absolvovat určitý program atd.

Stěžejními programy pro pachatele:

- podpora stabilního bydlení
- řešení závislostního chování
- získání řádného pracovního zařazení
- řešení zadluženosti
- doplnění vzdělání
- stabilizace rodinného prostředí¹⁴⁴

S ohledem na tyto programy a jejich požadavky je velmi důležité zajistit větší provázanost trestní a sociální politiky státu, neboť tímto způsobem je možno zaručit účinnou ochranu společnosti před trestnou činností a snížit vysokou míru **recidivy** kriminálního chování. V tomto případě hrozí nebezpečí mezi pachateli způsobem vytvoření rozšiřujícího se kruhu opakovaně recidivujících pachatelů, vůči nimž ukládané trestní sankce v podstatě selhávají.

Velký význam v boji s recidivou má zvýšený důraz na práci s budoucími propuštěnými vězni již v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Příprava na propuštění musí být zaměřena do programů zacházení. Ta by měla být cílena dle druhu spáchané trestné činnosti.

Základním cílem odborného zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody je vedle ochrany společnosti před pachateli trestných činů a dosažení schopnosti osoby vést po propuštění soběstačný život právě snaha snížit nebezpečí **recidivy** trestné činnosti.

Naplnění těchto cílů slouží například programy 3Z, GREPP, PARDON, 21 JUNIOR.

¹⁴⁴ Štěřba V., Penologie, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 111

3.4.2 Podpora účinných opatření snižujících recidivu

Sem patří v hlavním případě snaha o udržení vazeb odsouzených osob a jejich nevytrhávání ze stabilního prostředí a plnění závazků k jejich obětem. Ke snižování vězeňské populace by mělo přispívat vyšší využívání alternativních trestů, které naplňují smysl a účel trestu bez nutnosti, aby byl pachatel vystaven vlivu vězeňského prostředí. Jedním ze způsobů je například

elektronický monitoring – ten je nástrojem, který zvyšuje účinnost kontroly výkonu trestu. Nabízí možnost okamžitého zjištění porušení trestu a také adekvátní reakce na selhání (nepřítomnost) odsouzeného. V případě intenzivnějšího využívání trestu domácího vězení namísto krátkodobých trestů odnětí svobody je očekáván přínos v podobě úspory nákladů na výkon trestů.

V roce 2014 realizovala probační a mediační služba experiment s 25 monitorovacími zařízeními. Náklady na jeden monitorovací den a jednu sledovanou osobu byly vyčísleny na cca 165 Kč na den. Pro srovnání lze uvést, že za rok 2013 Vězeňská služba ČR vyčísliła náklady na jeden den věznění na částku 1319 Kč.

koncept probačního domu – spočívá v povinnosti podmíněně propuštěného v soudem stanoveném období bydlet v probačním domě a plnit pod dohledem jeho pracovníků stanovené zaměstnání (hledání zaměstnání, splácení dluhů). Očekávaným efektem by měla být zlepšená sociální situace pachatelů a snížení nákladů na zajištění výkonu trestu.

Další nástrojem který se osvědčil v jiných státech je vznik projektů řízených nejen státem i soukromými institucemi se zapojením soukromého kapitálu do aktivit se sociálním dopadem.

Aby bylo ale možné efektivně snižovat **recidivu**, je více než potřebné najít shodu nad správným vykazováním míry recidivy a taktéž ověřit efektivitu trestních sankcí a účinnost používaných resocializačních metod.

Dle Koncepce vězeňství do roku 2025 je v současné chvíli nejdůležitějším kritériem snaha dobře porozumět stavu a vývojovým trendům recidivy, ale ukazuje se zde problém absence fungujícího systému odhadu potřebných dat a účinnosti

používaných metod práce s pachateli. Chybějí rovněž dlouhodobé studie popisující dlouhodobý vývoj kriminální kariéry odsouzených a rovněž proces, který by přispíval k tomu, že se pachatel od trestné činnosti odvrátí a s pácháním **recidivní** trestné činnosti končí¹⁴⁵.

3.4.3 Subjekty postpenitenciární péče

Postpenitenciární péče se přetváří v kontinuální péči, kdy dochází k prohloubení a ke spolupráci jednotlivých částí organizace sociální péče a pachatele trestného činu.

Sociální pracovník – je zaměstnancem Vězeňské služby ČR, působí ve vazebních věznicích a ve věznicích pro výkon trestu odnětí svobody. Připravuje informace pro zpracování sociální anamnézy především pro účely resocializačního procesu.

Sociální kurátor – je zaměstnancem městského úřadu. Vlastní náplň jeho činnosti tvoří terénní práce, která zahrnuje celé spektrum patologických jevů. Na základě znalosti těchto jevů je umožněno jeho další směřování (drogová problematika, bezdomovectví apod.).

Státní subjekty – patří sem kromě výše uvedených například zdravotnické zařízení určené pro ochranné léčení, různá speciální školská zařízení atd.

Nestátní subjekty – jedná se o občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace, které se zaměřují na pomoc jedincům, kteří se dostali do konfliktu se zákonem (Katolická charita, Český červený kříž, Armáda spásy).

Probační a mediační služba

Poslání a cíle¹⁴⁶:

Činnost Probační a mediační služby upravuje *zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě*. Pozitivem a hlavním cílem je vytváření podmínek pro zvládnutí nárůstu kriminality a řešení konfliktů, které není možné řešit běžnými formami trestní represe. Probační a mediační služba **může především přispět k**

¹⁴⁵ Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016

¹⁴⁶ <https://www.pmscr.cz/> (internetové stránky probační a mediační služby)

- prevenci trestné činnosti a ochraně společnosti,
- zefektivnění a zjednodušení soudního řízení,
- posílení individualizace přístupu k řešení trestních případů,
- zvýšení účinnosti trestních sankcí,
- posílení aktivní role poškozeného v trestním řízení a účinnějšímu dosažení jeho satisfakce,
- posílení aktivní účasti obviněných na řešení trestních věcí a posílení jejich odpovědnosti,
- pomoci obviněným vést život v souladu se zákony a přispět k jejich začlenění do společnosti,
- úspore finančních prostředků, které by jinak byly vynaloženy na klasické soudní řízení, na provoz vězeňských zařízení a integraci propuštěných vězňů do společnosti¹⁴⁷.

V rámci působnosti Probační a mediační služby je možné rozlišit následující **oblasti činnosti**:

- Soudní pomoc, získávání podstatných informací o osobě obviněného, jeho zázemí pro účely soudního řízení. Hledání možných alternativních způsobů řešení a vyhodnocování rizik páčání další trestné činnosti.
- Včasnou pomoc, předchází odsouzení například náhradou vazby u mladistvých zárukou nebo slibem.
- Mediační činnost, tj. zprostředkování alternativního řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným.
- Vlastní probační činnost zahrnující vedení, psychosociální podporu, pozitivní motivaci a dohled nad chováním obviněných v průběhu zkušební doby.
- Zajištění realizace trestu obecně prospěšných prací, včetně části na vytváření seznamu nabídky rozličných druhů prací vhodných pro tento trest.

¹⁴⁷ Štěřba V., Penologie, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, str: 114

4 Kriminologické pojetí recidivy

4.1 Kriminologie

Kriminalita jako extrémní forma protispolečenské činnosti je cílem zájmu široké veřejnosti, výzkumných a vědeckých institucí. **Kriminologie** je vědním oborem o kriminalitě a s ní souvisejících institutech, a je studijním předmětem různých společenskovědních studijních programů¹⁴⁸.

Předmětem zkoumání kriminologie je kriminalita jako hromadný, sociálně-právní fenomén. Její stav, struktura a dynamika, její pachatelé, oběti i kontrola kriminality.

Kriminologie je vědou empirickou. Její poznatky jsou ověřitelné bezprostřední zkušeností. Její poznatky musí být přezkoumatelné. Kriminalita je reálný jev, který se kriminologie snaží popsat.

Kriminologie se může orientovat na základní výzkum a na aplikovanou (praktickou) kriminologii, u které jde o aplikaci poznatků kriminologické vědy v praxi. Příkladem může být tzv. policejní kriminologie.

Etymologie kriminality (z řeckého aitia-příčina) je nauka o příčinách jevů a procesů. Etymologie kriminality se tedy zabývá zkoumáním příčin a vzniku kriminality, jeho nárustu nebo poklesu, změn její struktury, dynamiky apod. Etymologie zkoumá kriminalitu jako hromadný jev, který je sice souborem jednotlivých trestných činů, ale není jejich prostým součtem.

Klinická kriminologie, zaměřuje se na pachatele – jednotlivce a zabývá se především jeho charakteristikami.

Viktimologie – relativně samostatná část kriminologie zabývající se obětí trestného činu, tzv nauka o oběti. V dřívějších dobách se kriminologie zabývala jen pachatelem činu.

¹⁴⁸ Bruna E., *Vybrané kapitoly z kriminologie*, Praha: EUPRESS, 2014, str: 5

Do této části je třeba začlenit i nauku nazývanou penologie, která zkoumá trestní sankce, jejich výkon a účinky¹⁴⁹.

4.2 Kriminologické zkoumání recidivy

4.2.1 Historie a pojem kriminální recidiva

V historii české kriminologie je několik prací, které se věnují kriminální recidivě. Jsou spojeny s Výzkumným ústavem kriminologickým při Generální prokuratuře ČSSR¹⁵⁰ (dále VÚK). Vznikaly v letech 1971 až 1984. Studie „Recidiva“ od Suchého definuje pojem kriminální recidivy jako „stav pachatele, který po předchozím odsouzení k trestu pravomocným rozsudkem spáchá nový trestný čin“. Definuje zde přítomnost určitého sklonu pachatele k více či méně soustavnému páčání trestné činnosti. Další publikací zabývající se recidivou byla Studie VÚK „Některé poznatky ke kriminální recidivě (se zaměřením na psychologické fenomény a sociální prostředí), jejíž rozsah výzkumu byl ohromující. Bylo vyšetřeno 769 recidivistů¹⁵¹.

V roce 1983 byla vydána VÚK studie „Příčina a prevence recidivy“. Byla rozčleněna na jednotlivé části zaměřující se na recidivu ve světle statistických údajů, podmínky, příčiny recidivní trestné činnosti, osoby pachatelů a její prevenci.

Pojem kriminální recidivy měl a stále má množství výkladů. Nejčastěji je obsah pojmu kriminální recidiva definován podle trestně právního a kriminalisticko-statistického vymezení. Někteří autoři odborných prací věnovaných kriminální recidivě odlišují od trestně právního vymezení také vymezení kriminologické, které vyhrazuje pro opakování trestné činnosti bez ohledu na odsouzení pachatele¹⁵².

¹⁴⁹ Gřivna T., Scheinost M., Zoubková I. a kol., *Kriminologie 5. akt. vydání*, Praha: Wolters Kluwer, 2019, str: 25

¹⁵⁰ VÚK byl v roce 1990 přejmenován na Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

¹⁵¹ Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str: 11

¹⁵² Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str: 13

Suchý doporučoval základní rozdělení kriminální recidivy v trestně právním pojetí na

1) Širší obecné pojetí, které bere v úvahu opakování trestné činnosti, bez ohledu na povahu trestného činu

2) Užší pojetí, které vyžaduje opakované spáchání téhož nebo alespoň druhově shodného trestného činu.

Obecná recidiva se pak vztahuje k opakování trestné činnosti jako takové, a speciální k opakování konkrétního druhu trestného činu¹⁵³.

Dále rozlišoval Suchý trvalou a dočasnou recidivu. Dočasný recidivista byl osoba, která opakovala trestnou činnost v určitém časově vymezeném období (např. pěti let); v pohledu na trvalou se na dobu nehledělo.

Kriminální recidiva z pohledu současné právní vědy

Představuje mnohostrannou formu trestné činnosti, která se stejně jako souběh (*Souběh trestných činů, jde o případ, kdy pachatel spáchal dva nebo více tr. činů dříve, než byl pro některý z nich odsouzen, tj. než byl za takový čin vyhlášen odsuzující rozsudek soudem prvního stupně. Je-li zde mezi tr. činy takové pravomocné odsouzení, nejde o S., ale o recidivu*¹⁵⁴) vyznačuje jediným pachatelem a alespoň dvěma tímž pachatelem spáchanými trestnými činy.

4.2.2 Kriminologické rozlišení recidivy

Stejnorodá – pachatel byl dříve odsouzen za stejný trestný čin (speciální recidiva) a

Nestejnorodá – pachatel byl dříve odsouzen pro trestný čin jiného druhu (pachatel krádeže/ ublížení na zdraví)

V kriminologii bývá kriminální recidiva nejčastěji zkoumána v rámci šetření osob recidivistů, poznatků z psychiatrického a psychologického vyšetření jejich osobnosti a

¹⁵³ Suchý O., *Recidiva. Komparativní studie*, Praha: VÚK 1971, str: 222

¹⁵⁴ Hendrych D a kol., *Právní slovník 3. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2009

sociologických výzkumů jejich sociální prostředí. Často se vyskytují i výzkumy zaměřené především na kriminální specifikace pachatelů-recidivistů¹⁵⁵.

V pohledu **kriminální specializace** využil například japonský kriminolog Yoshimasu rozlišení recidivy na:

- Monopolitní, kdy pachatel páchá stejný delikt (stále loupí)
- Holotropní, zde pachatel páchá více trestných činů ale stejnorodých (násilné—vražda, ublížení na zdraví apod.)
- Ditropní, nebo Anfitropní, pachatel se dopouští ze dvou skupin trestné činnosti (krádeže, vraždy)
- Polytropní, pachatel páchá trestné činy spadající do více jak dvou kategorií¹⁵⁶.

Tato specializace se bohužel s ohledem na obtížnou dostupnost informací nezbytných pro správné zařazení neujala. S tímto problémem se však potýká více specializací.

Zvlášť rychle vznikající recidiva – interval mezi pravomocným odsouzením a spácháním další trestné činnosti byl maximálně šest měsíců (Voňková & Neuman, 1987). Jak již bylo uvedeno v kapitole výše, i zde platí, že za nejrizikovější období pro recidivní chování pachatele se považuje prvních šest měsíců od propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Maximum pachatelů, kteří recidivují, se dopouští spáchání nového trestného činu v průběhu tří let od propuštění (Voňková 1982).

Suchý uvádí, že v době zpracování publikace Příčiny a prevence recidivy (1983, s. 15) se zhruba více než 50 % ze všech statisticky podchycených recidivistů dopouštělo nového trestného činu v době do jednoho roku po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zbytek pak v období od jednoho roku do pěti let¹⁵⁷. Dle Statistických tabulek v publikaci „Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a

¹⁵⁵ Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str: 17

¹⁵⁶ Yoshimasu S. & Kogi S., *Études criminologiques et psychiatriques au Japon*, Acta Criminologica, 1969, str. 145-168

¹⁵⁷ Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str: 18

veřejného pořádku na území České republiky v roce 2018“ se pohybuje procentuální počet recidivujících pachatelů trestné činnosti stále okolo hranice 40 %.¹⁵⁸

Nejčastěji se u osob propuštěných z výkonu trestu sleduje období od půl roku do dvou let od propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Z výzkumného projektu uskutečněného Suchým z roku 1984 vyplynulo, že 65 % pachatelů, kteří recidivovali a byli poprvé odsouzeni ve věku mladistvém se dopustí další trestné činnosti do půl roku od propuštění a dalších 31 % do jednoho roku. U osob nad 50 let věku v tomto intervalu se dopouští recidivy 30 %. Je jasné, že tento vývoj se může měnit v závislosti na mnoha faktorech, jako jsou délka předešlého uloženého trestu, nový partnerský stav či zaměstnání. Negativním faktorem je dle Voňkové nižší **dosažené vzdělání** pachatele, rozvedení a pachatelé bez manželského svazku, ale také druhy trestných činů, které páchali. Jako nejrizikovější skupinou jsou pachatelé páchající majetkovou trestnou činností.

Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
nezjištěno (cizinci), neuvedeno	238	15	253	1,29%
zvláštní škola	425	43	468	2,38%
bez základního vzdělání	34	9	43	0,22%
nedokončené základní	297	26	323	1,64%
základní vzdělání	8 100	793	8 893	45,19%
vyučení bez maturity	6 832	340	7 172	36,45%
vyučení s maturitou	422	31	453	2,30%
středoškolské vzdělání bez maturity	91	14	105	0,53%
středoškolské všeobecné vzdělání s maturitou	248	46	294	1,49%
středoškolské odborné vzdělání s maturitou	1 171	171	1 342	6,82%
vyšší odborné	16	3	19	0,10%
vysokoškolské vzdělání - bakalářské	50	8	58	0,29%
vysokoškolské vzdělání - magisterské	55	8	63	0,32%
vysokoškolské vzdělání - inženýr	145	9	154	0,78%
vysokoškolské vzdělání - doktorské	31	6	37	0,19%
Celkový součet	18 155	1 522	19 677	100,00%

Obrázek č. 9 Vztahy odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31.12.2018, zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2018, str: 108

¹⁵⁸ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2018, Ministerstvo vnitra České republiky

4.2.3 Recidiva z pohledu statistických údajů

Recidiva z pohledu statistických údajů Ministerstva vnitra a Policie ČR

Statistiky Ministerstva vnitra a Policie ČR jsou cenným zdrojem o trestných činech recidivistů. Jsou publikovány ve formě Zpráv o bezpečnostní situaci na území České republiky a Statistických přehledů kriminality.

Podrobné vyhodnocení bylo zpracováno v publikaci „Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy“ od autora Rozuma a kolektivu do roku 2015.

Tabulka vývoje počtu stíhaných a vyšetřovaných osob-recidivistů v ČR a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality v letech 2016 až 2019.

Druh kriminality	2016		2017		2018		2019	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Vraždy celkem	139	31,7	148	35,8	108	32,4	134	29,1
Násilná kriminalita	11706	89	11201	40,9	10982	39,4	10847	39,1
Mravnostní kriminalita	1796	29,5	1846	22	2045	19,1	2221	20,4
Krádeže vloupáním	7095	87,4	7229	72,8	6325	73,1	6361	71,9
Krádeže prosté	20190	76,8	19273	69,1	18598	68,7	19368	70,6
Ostatní majetková krim.	6704	49,9	63444	41,6	5793	37,9	5937	40,4
Majetková kriminalita	34799	72	32846	64,6	30716	63,8	31666	65,2
Ostatní kriminalita	21107	58,7	20255	49,2	21814	49,7	22097	50,6
Obecná kriminalita	69408	62,8	66438	54,6	65557	53,6	66831	54,7
Zbývající kriminalita	27714	40,1	24362	33,7	24292	31,3	24734	31,1
Hospodářská kriminalita	18991	34,9	17117	24,9	15849	22,6	14418	25,5
Vojenské a protiú.s. činy	4	0	3	0	12	16,7	11	9,1
Celková kriminalita	116117	52,8	107920	45,2	105710	43,8	105994	45,2

Obrázek č. 10 Tabulka vývoje počtu stíhaných a vyšetřovaných osob-recidivistů v ČR a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality v letech 2016 až 2019, Zdroj: statistiky Policie ČR

V tabulce zobrazující druhy kriminality páchané recidivisty jsou patrné druhy, na jejichž páchaní mají recidivisté obzvláště vysoké procentuální podíl, jako krádeže prosté a krádeže vloupáním. Například ale u mravnostní kriminality je výskyt výrazně podprůměrný.

Rok	Stíhané osoby celkem	Z toho recidivisté	Podíl recidivistů v %
2016	116117	61359	52,8
2017	107920	48795	45,2
2018	105710	46348	43,8
2019	105994	47904	45,2

Obrázek č. 11 Osoby stíhané a vyšetřované Policií ČR v letech 2016 až 2019, Zdroj: statistiky Policie ČR

Z uvedených statistik je zřejmé, že podíl recidivisty páchaných trestných činů s počty všech stíhaných osob má spíš klesající tendenci z 52.8 % v roce 2016 na 45.2 % v roce 2019.

Recidiva trestné činnosti podle statistických výkazů Ministerstva spravedlnosti

Recidiva odsouzených, kteří byli soudem označeni jako recidivisté, je sledována a každoročně vykazována ve statistické ročence kriminality (k datu sepsání dostupná data pouze do roku 2017).

V soudních statistikách byli recidivisté od roku 2010 evidováni dle § 34 zákona č. 140/1961 Sb. Po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku, zákon č. 40/2009 Sb. se eviduje tzv. soudem označený recidivista, a to v případech, kdy soud přihlíží při ukládání trestu odsouzenému k jeho dřívější trestné činnosti podle § 42 písm. p) zákon č. 40/2009 Sb.

Z níže uvedené tabulky je čitelné, že počet odsouzených osob, označených jako recidivisté, se od roku 1989 snižuje. Podíl na tomto má vliv novelizace ustanovení §34 písm. l), dříve písm. k) zákona č. 140/1961 Sb., která dále zdůraznila materiální pojetí recidivy jako přitěžující okolnosti tím, že do uvedeného ustanovení doplnila výčet okolností, které soud musí brát v úvahu a na základě nichž může dojít k závěru, že předchozí odsouzení pachatele nebude považovat za přitěžující okolnost recidivy¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str: 51

Recidivisté označení soudem

Rok	Odsouzeno osob Celkem	Odsouzeno recidivistů označených soudem	%	Uloženo trestů NEPO	%
1982	76389	21234	27,8	19727	92,9
1983	80031	21942	27,4	20285	92,4
1984	83804	22945	27,4	21526	93,8
1985	67899	20248	29,8	19428	95,9
1986	77837	20744	26,7	19838	95,6
1987	78859	20959	26,6	20056	95,7
1988	69012	19096	27,7	18184	95,2
1989	57743	15560	26,9	14899	95,8
1990	18871	4957	26,3	4516	91,1
1991	27964	6122	21,8	5139	83,9
1992	31032	5208	16,7	4266	81,9
1993	35157	5459	15,5	4239	77,6
1994	51931	7137	13,7	5010	70,2
1995	54957	8535	15,5	5776	67,7
1996	57974	9228	15,9	5989	64,9
1997	59777	10020	16,8	6421	64,1
1998	54083	9582	17,7	6166	64,3
1999	62594	9906	15,8	6273	63,3
2000	63211	9932	15,7	5635	56,7
2001	60182	9574	15,9	5157	53,9
2002	65098	10413	16,0	4242	40,7
2003	66131	10476	15,8	4164	39,7
2004	68443	11096	16,2	4402	39,7
2005	67561	10273	15,2	4073	39,6
2006	69445	8948	12,9	3550	39,7
2007	75720	8144	10,8	3340	41,0
2008	75761	7422	9,8	3282	44,2
2009	73787	6738	9,1	2891	42,9
2010	70651	5211	7,4	2519	48,3
2011	70160	4681	6,7	2344	50,1
2012	71471	4372	6,1	2228	51,0
2013	77976	4309	5,5	1576	36,6
2014	72825	4602	6,3	1874	43,5
2015	65569	3802	5,8	1720	45,2
2016	61423	3387	5,5	1584	46,8

Obrázek č. 12 Recidivisté označení soudem. Zdroj: Statistiky Ministerstva spravedlnosti¹⁶⁰

Rejstřík trestů jako zdroj dat pro zkoumání efektivity trestní politiky

Zdrojem dat, který se nabízí pro posouzení účinnosti různých trestů či opatření, je Rejstřík trestů. Z Rejstříku můžeme čerpat informace, využitelné pro analýzy vlivu různých rizikových faktorů.

Rejstřík vede evidenci fyzických a právnických osob pravomocně odsouzených soudy v trestním řízení a dále evidenci významných skutečností pro trestní řízení. Nalezneme zde záznamy o odsouzení, podmíněném zastavení trestního stíhání,

¹⁶⁰ <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

podmíněném odložení návrhu na potrestání, narovnání a o odstoupení od trestního stíhání.

Využití těchto dat pro posuzování efektivity jednotlivých trestů vyžaduje kritický přístup. Je zde nutné zdůraznit fakt, že se pohybujeme výhradě v oblasti registrované kriminality. O rozsahu latentní kriminality se vedou mezi odborníky spory. Je však jisté, že rozdíly jsou velké z hlediska typu trestné činnosti. Pro analýzy zabývající se recidivou jasně vyplývá, že rejstřík trestů bude vždy spolehlivějším zdrojem dat u závažné než u drobné majetkové kriminality.

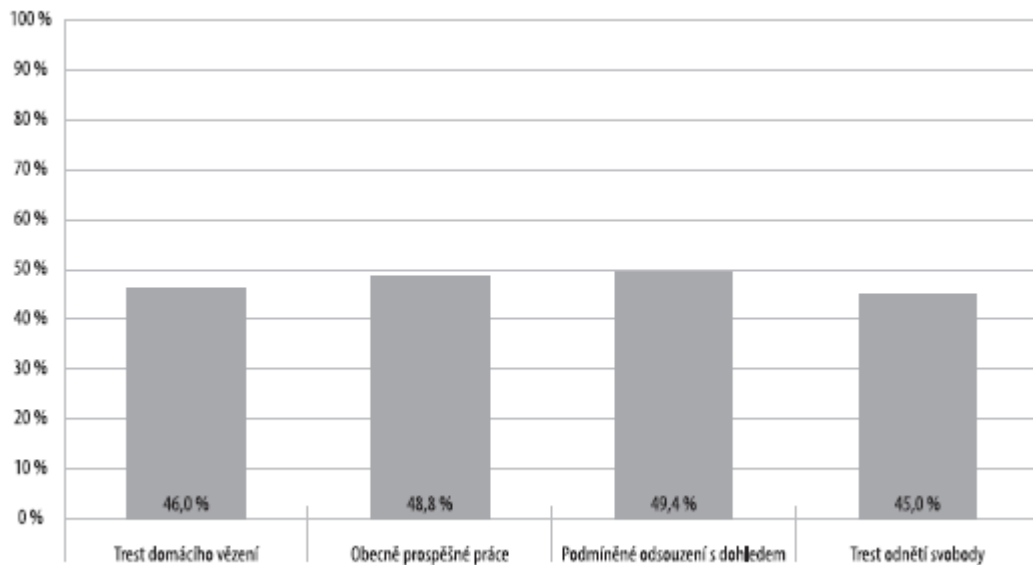
Typ trestné činnosti	Objasněnost
Vražda	89 %
Úvěrový podvod	76 %
Znásilnění	64 %
Úmyslné ublížení na zdraví	66 %
Krádeže vloupáním	23 %
Krádeže prosté	29 %

Obrázek č. 13 Typ trestné činnosti, zdroj: statistiky Policie ČR rok 2019

Opět se setkáváme mezi odborníky s názorem, že recidiva je ve své podstatě neměřitelná proměnná. Ani o pachateli, který se trestné činnosti nedopustí po dobu několika let, totiž nemůžeme s jistotou prohlásit, že u něj již kriminální jednání nehrozí, i když jsou z hlediska páčání trestné činnosti nejrizikovější první roky po vykonaném trestu (Rozum, Kotulan & Tomášek, 2008).

Zatím nejrozsáhlejší studií o zmapování efektivity trestních sankcí v našich podmínkách byl společný výzkumný projekt IKSP a Katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Celkem bylo zmapováno 4233 osob. Výzkumný soubor se skládal z pachatelů odsouzených k trestu obecně prospěšných prací, domácího vězení a podmíněnému trestu odnětí svobody s dohledem.

Recidiva odsouzených podle typu uložené sankce

Obrázek č 14, Recidiva odsouzených dle typu uložené sankce. Zdroj: Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str: 77

Studie ukázala (viz tabulka), že data z rejstříku lze využít i pro ověřování hypotéz o významu některých faktorů coby relativně spolehlivých prediktorů recidivy. Jednalo se zejména o vliv pohlaví, věku a předchozích zkušeností s trestnou činností¹⁶¹.

¹⁶¹ Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str: 77

4.3 Typy kriminální kariéry

Hlavním důvodem studia kriminálních kariér byla snaha porozumět kriminálnímu chování a identifikovat způsoby, kterými by bylo možno takovému jednání předcházet, popřípadě je regulovat.

4.3.1 Kriminální kariéra

Kriminální kariéra je vystihována „*longitudiálními sekvencemi kriminálních událostí, kterých se určitý jednotlivý pachatel dopustil během svého života*¹⁶²“ Představuje zásadní předmět zájmu vývojové kriminologie, která se zabývá třemi hlavními okruhy problému. První se zabývá vývojem trestné činnosti a asociálního chování v průběhu jednotlivých etap života. Druhý okruh zahrnuje rizikové faktory, které přispívají k zahájení kriminální kariéry, jakož i faktory ochranné, které zahájení kriminální kariéry brání. Třetí okruh představuje životní události, nazývané taky „body obratu“, které dokáží jedince z již zahájené kariéry odklonit¹⁶³.

Pojem „Kriminální kariéra“ je nutno chápat, jako určitý vývoj dovedností a technik, který se řídí předpokladem, že praxe produkuje zlepšení a zdokonalení.

Pojetí kriminální kariéry se používá pro vyjádření začátku, pokračování i konce aktivit recidivujícího pachatele. Zdůrazňuje se zde potřeba zkoumat problémy související s tím, proč a také kdy osoby začínají s kriminálním chováním, jak a proč pokračují v páchání trestné činnosti¹⁶⁴.

„Kariérový pachatel“ bývá termín pro označení pachatele, který se dopouští závažných trestných činů ve vysoké míře a poměrně v dlouhém období.

¹⁶² Blumstein A., Cohen J., Roth J. A, Visher C. A. (eds): *Criminal Careers and „Career Criminals“ vol. 1, 2*, Washington: National Research Council, National Academ Press, 1986

¹⁶³ Trávníčková I., Zeman P., *Kriminální kariéra pachatelů drogové kriminality*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010

¹⁶⁴ Trávníčková I., Zeman P., *Kriminální kariéra pachatelů drogové kriminality*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010

Rozdíl pojmu kriminální recidiva a kriminální kariéra je spatřován hlavně v tom, že na rozdíl od recidivy, která představuje jen opakování trestné činnosti, kariéra obsahuje aspekty vývoje (počátek, trvání a ukončení kariéry)¹⁶⁵.

Historie, přístupy ke kriminální kariéře

V sedmdesátých letech dvacátého století studie kolektivu Wolfgang, Figlio a Sellin podnítila vývoj studia kriminální kariéry¹⁶⁶. Zabývala se otázkami počátku, trvání a ukončení kriminálních aktivit v životě pachatele. S ohledem na stoupající míru zločinnosti v amerických městech osmdesátých let byla ustanovena skupina odborníků na výzkum kriminálních kariér, z čehož vyústila výzkumná zpráva zaměřená na příklady kriminální kariéry.

4.3.2 Časové studium kriminálního chování

Zkoumání Kriminální kariéry představuje způsob, jak strukturovat a sestavovat znalosti o důležitých rysech kriminálního chování a tento způsob je přínosný a užitečný pro vývoj a posuzování teorií, díky kterým lze porozumět rozdílům mezi pachateli.

Novým způsob, jak studovat kriminální kariéru představují Longitudinální plány¹⁶⁷. Longitudinální studie mohou ukázat například, že delikventní jednání u konkrétní osoby je častější během určitého období (např. když je osoba bez pracovního poměru). Výhodou Longitudinálního pojetí je možnost identifikace věku zahájení i ukončení kriminální kariéry. Její délky, změn závažnosti kriminálního chování v rámci celé „Kariéry“ pachatele¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Blatníková Š., *Paradigma kriminální kariéry*, Trestněprávní revue 3/2009, s. 75

¹⁶⁶ Wolfgang, M., Figlio, R., Sellin T.: *Delinquency in a Birth Cohort*. University of Chicago Press, Chicago 1972; cit. podle: Howell, J. C. (Ed.): *Guide for Implementing the Comprehensive Strategy for Serious, Violent, and Chronic Juvenile Offenders*. OJJDP, Washington 1995

¹⁶⁷ Longitudinální, opakované měření u stejné skupiny osob v časových intervalech (např. 3 až 7 let).

¹⁶⁸ Blatníková Š., *Paradigma kriminální kariéry*, Trestněprávní revue 3/2009, s. 75

Zdroje dat o kriminálním chování

Kriminální kariéra pracuje s kvantitativní analýzou, výpočty a součty základních rozměrů kriminální kariéry.

Weis uvádí, že ji lze studovat z pěti informačních zdrojů, ze:

- 1) Oficiálních záznamů trestných činů
- 2) Údajů o kriminální aktivitě od pachatele (self-report)
- 3) Přehledů zpráv o viktimizaci
- 4) Přímého pozorování
- 5) Záznamů od informátorů¹⁶⁹

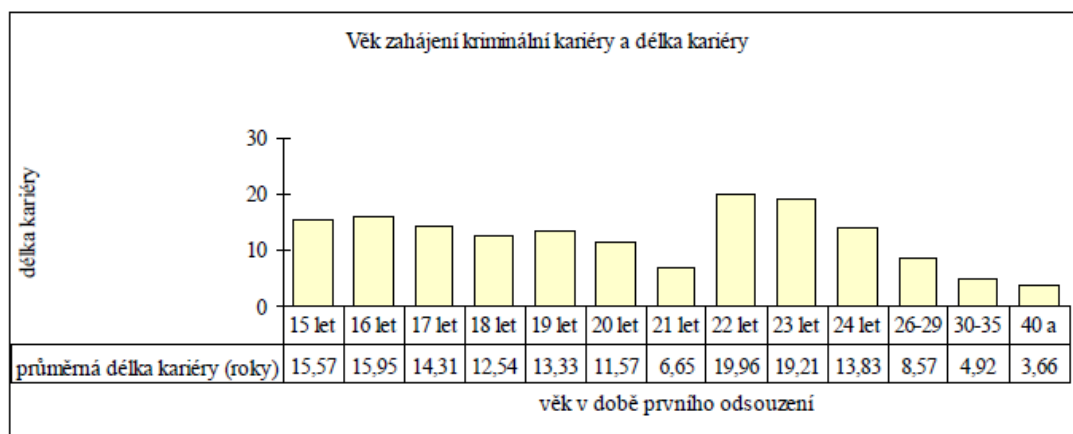
4.3.3 Modelování kriminální kariéry

Kriminální kariéru chápe současný výzkum jako dynamický proces s možností změny nebo modifikace následkem jisté životní události. Průběh kriminální kariéry může být ovlivněn mnoha faktory. Ovlivňují jej jak některé historické události, stav zaměstnanosti, tak například i události v osobním životě osoby.

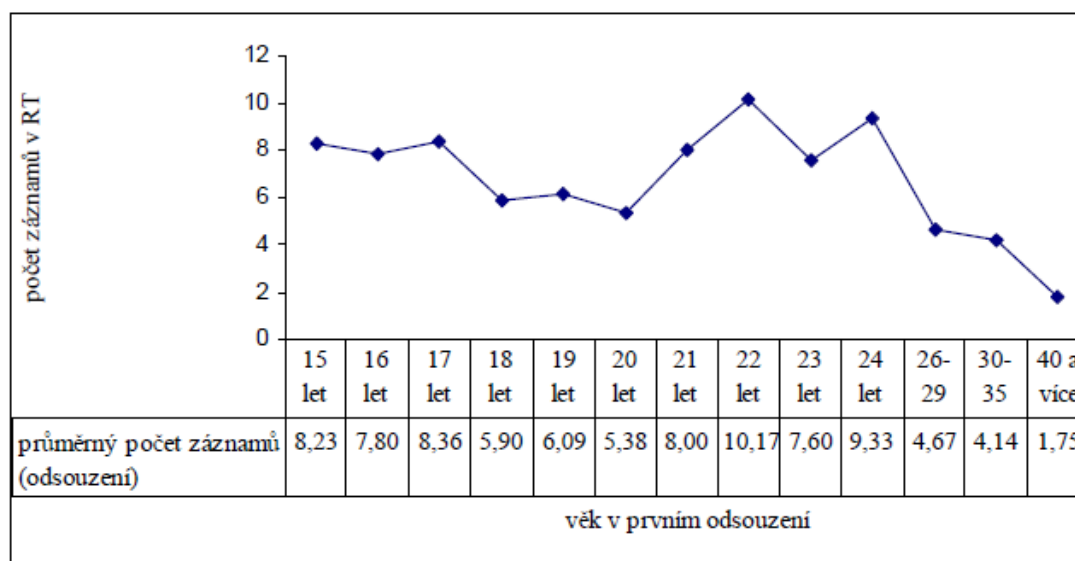
¹⁶⁹ Weis: J. G., *Issues in the Measurement of Criminal Careers*. In: Blumstein, A. Cohen, J. Roth, A. Visher, C. (Eds.): *Criminal Careers and „Career Criminals“ Vol. 2.*, Washington: Nation Academy Press, 1986, str: 1–51

4.4 Průběh kriminální kariéry

Existuje významný vztah mezi věkem a zapojením pachatelů. Kriminální chování stoupá k vrcholu dospívání (asi 15-19 let věku), potom klesá v průběhu dvacátého roku. Pravděpodobnost započítí kriminální kariéry je nejvyšší pro věkovou skupinu od 13 do 18 let¹⁷⁰.

Obrázek č. 15 Věk v době prvního odsouzení a délka kriminální kariéry. Zdroj:¹⁷¹

Obrázek č. 16 Věk v době prvního odsouzení a celkový počet záznamů v opisu RT. Zdroj:¹⁷²

¹⁷⁰ Blumstein (eds.) 1986; Piquero, A., Farrington, D. P., Blumstein, A.: *Key Issues in Criminal Career Research*. Cambridge University Press, Cambridge 2007.

¹⁷¹ Blatníková Š., Netík K., *Predikce vývoje pachatele*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, str: 117

¹⁷² Blatníková Š., Netík K., *Predikce vývoje pachatele*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, str: 118

Frekvence kriminální kariéry

Frekvence vyjadřuje četnost kriminálního chování mezi pachateli. Na toto téma bylo vypracováno mnoho studií. Například dle studie vypracované P. D. Farringtonem naznačovala¹⁷³, že kriminální chování se s věkem prakticky nemění, přičemž studie vypracovaná Sampson a Laub¹⁷⁴ z roku 2003 monitorující kriminální jednání takzvaných „Glueckových mužů“ sledovaných do 70 let věku četnost jejich jednání poklesla, jen se měnila trestná činnost v průběhu jejich kriminální kariéry.

4.4.1 Typ a délka kriminální kariéry

Problematika výzkumu ukončení kriminální kariéry je spojena s určením „opravdového konce“ kriminálního jednání. Délka kriminální kariéry bývá stanovena jako doba mezi prvním a posledním odsouzením, tedy jako interval mezi zahájením a ukončením kriminálního jednání.

Délku **kriminální kariéry** můžeme rozdělit na **několik typů či forem** kriminálního chování:

- V případě vybočení či excesu se jedná u ojedinělé vybočení trestné činnosti (nejde o skutečnou kriminální kariéru).
- Kriminální epizoda je charakterizována krátkým obdobím opakované trestné činnosti maximálně do tří let, toto se může opakovat.
- Pro kriminální opakování (perseveraci) je typické relativně dlouhé období páčání po dobu tří až deseti let.
- Trvalá kriminální recidiva je charakterizována délkou delší než deset let, kriminální chování tak provází velkou část života pachatele.

O kriminální kariéře lze uvažovat pouze u dvou posledních zmíněných typů¹⁷⁵.

¹⁷³ Farrington P. D.: *Age and Crime*. In: Tonry M., Morris, N.(ed): *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 7, University of Chicago Press, Chicago 1986.

¹⁷⁴ Sampson, R. J., Laub, J. H.: *Life Course Desisters? Trajectories of Crime Among Delinquent Boys Followed to Age 70*. *Criminology*, 41, 2003, str: 555 až 592

¹⁷⁵ Čepelák, J.: *Penitenciární psychologie*. VÚK, Praha 1982, str: 123–128

4.4.2 Zahájení kriminální kariéry

Díky povědomí a studiím lze doložit větší míru recidivy u pachatelů, kteří se nějakého trestného jednání dopustili již v období adolescence. Dle odborníků tito pachatelé pak opouštějí svou delikventní dráhu později. První trestní stíhání se objevuje (zpravidla) mezi roky 15 až 17. Obecně platí, že čím dříve začíná jedinec se svou kriminální kariérou, tím bude kariéra stabilnější (kriminální kontinuita). Dále Piquero, Farrington a Blumstein uvádějí, že průměrný věk v době prvního dosouzení se pohyboval okolo 16 let, s tím bylo ale také spojen vyšší počet odsouzení u těchto osob. U těchto osob byla také zjištěna větší pravděpodobnost násilného kriminálního jednání.

Analýzy ukázaly, že osoby s časným počátkem kriminálního chování s větší pravděpodobností vykazují delší kriminální kariéru, spáchají mnohem více trestných činů a jsou odsouzeny za mnohem rozmanitější druhy trestných činů než pachatelé, kteří zahájí kriminální kariéru později¹⁷⁶.

Kriminální kariéru lze popsat také se zřetelem na **počet a interval recidiv**.

Výsledky získané Cambridgeskou studií poukazují že se stoupajícím počtem odsouzení se interval mezi pácháním trestných činů snižuje.

Suchý posuzoval délku intervalů recidivy s rodinným vztahem a vzděláním pachatele. S ohledem na nižší dosažené vzdělání a špatný nebo žádný rodinný život se délka intervalu spáchání trestných činů snižuje¹⁷⁷

Časový interval recidivy je možno považovat za významný prediktor resocializačního procesu.

Takzvaná „zbývající délka kriminální kariéry“ poskytuje informaci o čase, který pachateli v kriminální kariéře ještě zbývá. Dle teorie Piquero, Farrington a Blumstein je to jedna z nejkritičtějších oblastí výzkumu. Její význam se dotýká oblasti trestního

¹⁷⁶ Blatníková Š., *Paradigma kriminální kariéry*, Trestněprávní revue 3/2009, str: 75

¹⁷⁷ Suchý O., *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: VÚK, 1, 1984, str. 72–73

soudnictví při ukládání na jedné straně zbytečně dlouhých trestů a na straně druhé, pro „nepřečitelné pachatele“ zbytečné ukládání nepodmíněných trestů¹⁷⁸.

4.4.3 Ukončení kriminální kariéry

Bývá charakterizováno klesající frekvencí kriminálního jednání a páchaní spíše více drobných deliktů. Poté je dosažen tzv. kulminační bod¹⁷⁹. Kriminální události páchané pachatelem jsou však závislé na různých faktorech a okolnostech.

Pojmem „*Knifing Off*“ se v kriminalistických kruzích rozumí, takzvané „odříznutí“ pachatele od nežádoucích osob, prostředí a minulosti. Tento způsob se jeví jako velmi efektivní. Trvalá změna identity a chování je snadněji proveditelná, pokud je jedinec vytržen z nežádoucího sociálního prostředí a nalezne nové¹⁸⁰.

Laub a Samson v longitudinální studii objevili několik „bodů obratu“, které souvisely s ukončením kriminálního jednání. Byly to manželství, získání životního partnera (viz Obrázek č. 17 Členění odsouzených dle rodinného stavu k 31.12.2018), služba v armádě, změna bydliště a okolí, ale také například pobyt v polepšovně, nebo nápravné instituci¹⁸¹.

¹⁷⁸ Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A.: *The Criminal Career Paradigm*. In: Tonry, M. (Ed.): *Crime and Justice: A Review of Research*. Vol. 30, University of Chicago Press, Chicago 2003, str. 479.

¹⁷⁹ Le Blanc, M., Fréchette, M.: *Male Criminal activity from Childhood through Youth: Multilevel and developmental perspectives*. Springer-Verlag, New York 1989. Loeber, R., Le Blanc, M.: *Toward a developmental criminology*. In: Tonry, M., Morris, N. (eds.): *Crime and justice*. Vol. 12, University of Chicago Press, Chicago 1990, str. 375–473

¹⁸⁰ Maruna, S., Roy, K.: *Amputation or Reconstruction? Notes on the Concept of “Knifing Off ” and Desistance From Crime*. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 22, 2, 2006, str. 1–21.

¹⁸¹ Blatníková Š., *Paradigma kriminální kariéry*, *Trestněprávní revue* 3/2009, str: 75

Členění odsouzených dle rodinného stavu k 31. 12. 2018

Rodinný stav	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
registrované partnerství	6	3	9	0,05%
rozvedená	0	300	300	1,52%
rozvedená družka	0	76	76	0,39%
rozvedený	2 798	0	2 798	14,22%
rozvedený druh	745	0	745	3,79%
svobodná	0	697	697	3,54%
svobodná družka	0	205	205	1,04%
svobodný	10 602	0	10 602	53,88%
svobodný druh	2 378	0	2 378	12,09%
vdaná	0	194	194	0,99%
vdaná s druhem	0	10	10	0,05%
vdova	0	33	33	0,17%
vdova družka	0	2	2	0,01%
vdovec	79	0	79	0,40%
vdovec druh	5	0	5	0,03%
zaniklé partnerství	3	2	5	0,03%
ženatý	1 504	0	1 504	7,64%
ženatý s družkou	35	0	35	0,18%
Celkový součet	18 155	1 522	19 677	100,00%

Obrázek č. 17 Členění odsouzených dle rodinného stavu k 31.12.2018, zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2018, str: 107

5 Závěr

Recidiva se bohužel stala neoddelitelnou částí páchané trestné činnosti. Náročným úkolem v boji proti recidivě je volba vhodných způsobů a prostředků. Problémem recidivy se zabývá hned několik vědních oborů, ve své práci jsem se pokusil shrnout pojetí recidivy z pohledu trestněprávního, penologického a kriminologického.

V kapitole **trestněprávního** pojetí se práce zabývá hodnocením recidivy z pohledu trestního zákona a sleduje statistické údaje o recidivě evidované Ministerstvem vnitra.

Část zabývající se restorativní a retributivní justicí popisuje rozdíly mezi oběma přístupy, a základní principy i přednosti užití restorativního přístupu (u určitých trestných činů) z důvodu nevytržení pachatele z normálního způsobu života, kladné působení rodiny, podílení se na škodě jím způsobené a prevence „nechycení kriminální infekce“.

Kapitola institut mimořádného zvýšení trestu pojednává o zrušení pojmu zvlášť nebezpečný recidivista z důvodu vzniku nového trestního zákoníku a nahrazením jej možností mimořádného zvýšení trestu dle § 59 Tr. z., a podmínkami, za kterých je možné toto zvýšení udělit a také následná výměra tohoto trestu při jeho mimořádném zvýšení.

V poslední části trestně právního pojetí recidivy se práce zabývá recidivou jako znakem skutkové podstaty trestného činu a její (pro pachatele) neprospěch který může ovlivňovat druh a výměru ukládaného trestu.

Kapitola **Penologického** pojetí recidivy prezentuje Penologii, která se zabývá výkonem trestu, zkoumá činnost různých druhů trestu a podmínky výkonu trestu, možnosti alternativních trestů, prevenci a recidivu. V následující části je nastíněn vývoj penologie, kde v pojednání o trestu a trestání na našem území je možné sledovat způsoby trestání s vývojem společnosti i přechod z retributivního na restorativní přístup, zrod institutu obecně prospěšných prací i alternativních trestů.

Část penitenciární péče se věnuje oblasti penologie zaměřené na nepodmíněný trest odnětí svobody, jehož dalším úkolem a úsilím je možná resocializace odsouzených.

Pojednává o resocializaci a množství resocializačních programů, jejichž cílem je jedince opět dostat do společensky uznávaných norem, a převychovat pachatele do takových projevů chování, kde důležitým faktorem je skutečnost, aby si sám uvědomil svou vinu a nechtěl se do vězení vrátit. Výkon trestu nemá být jen trest, ale hlavně přeučení. Dosažení toho stavu bude garancí optimálního zespolečenštění

Navazující kapitola se zabývá účinností trestu, shrnuje části od účelu, funkce, výkonu a druhu trestu. Dotýká se problematiky disciplíny a kázně ve vězení, účinnosti trestu odnětí svobody a nebezpečí vzniku vězení jako „škol zločinu“.

Poslední část penologické části popisuje postpenitenciární péči, její strategické cíle, služby a subjekty postpenitenciární péče.

Finální oddíl se věnuje **kriminologickému** pojetí recidivy. Vysvětluje pojem a rozlišení kriminální recidivy z pohledu významných kriminologů. Zkoumá osobnost recidivujícího pachatele, jeho věk, vzdělání i sociální zázemí. Nelze zapomenout na významnou organizaci pro studium kriminologie jako je Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), který se zabývá kriminologickým výzkumem, vycházejícím z mezioborového přístupu. Na svých stránkách v sekci publikační činnost každoročně vydává množství publikací týkajících se poznatků nezbytných pro boj s kriminalitou.

Následující kapitola se zaměřuje na recidivu ve statistických údajích a rozlišenou dle druhu kriminality ze zdrojů Policie ČR a výkazu Ministerstva spravedlnosti.

Konečná část této práce se věnuje kriminální kariéře pachatele. Tato představuje jeden z předních zájmů kriminologie. Snaží se popsat jednotlivé etapy života a průběh kriminální kariéry recidivujících osob. Naznačuje rizikové faktory a události i body obratu v kariéře pachatele.

Porovnáním všech výše uvedených pojetí je nutno konstatovat, že i když má recidiva klesající tendenci, hraje významnou roli v každém z nich. Nejmenší podíl recidivy ze sledovaných statistik (MV, VS, Policie ČR, MS), který v roce 2018 evidovalo Ministerstvo vnitra, se rovnal 38 %. Recidiva se u každého druhu trestné činnosti liší, ale znepokojivé je, že například u majetkové trestné činnosti jako krádeže dosahovalo procento recidivujících pachatelů v roce 2019 přes 70 %. Zde je nutno konstatovat, že právě mezi recidivisty se vzhledem ke statistickým údajům nachází vysoké procento

takzvaných nenapravitelných pachatelů. Páchání trestných činů, je již jejich životní „úděl“.

Recidiva je považována za ukazatel účinnosti trestních sankcí, vězeňského systému i snah kriminologů jí předcházet. Snižování recidivy se zajisté výrazně podílí na páchání další trestné činnosti, proto je třeba si přát, aby sestupná tendence pokračovala.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] Bazemore G., Walgrave L., *Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform*. In: Bazemore G., Walgrave L., *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 48; Zernova, M., Wright, M., op. cit. sub 15,
- [2] Blatníková Š., Netík K., *Predikce vývoje pachatele*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, ISBN 978-80-7338-075-5
- [3] Blažek P., Fischer S., Škoda J., *Delikvence*, Praha: Grada, 2019, ISBN 978-80-271-2013-0
- [4] Blumstein A., Cohen J., Roth J. A, Visher C. A. (eds.): *Criminal Careers and „Career Criminals“* vol. 1, 2 National Research Council. National Academ Press, Washington 1986, ISBN: 978-0-309-03684-9
- [5] Bruna E., *Vybrané kapitoly z kriminologie*, Praha: EUPRESS, 2014, ISBN 978-80-7408-099-9
- [6] Brunová M., *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*, Praha: Leges, 2020, ISBN 978-80-7502-408-4
- [7] Čepelák, J.: *Penitenciární psychologie*. VÚK, Praha 1982
- [8] Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-80-7380-138-0
- [9] Černíková V., Makariusová V., *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně-právní institut, 1997, ISBN 80-270-5946-1
- [10] Farrington K., *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*, Líbeznice: Víkend 2009, ISBN 978-80-7433-009-4
- [11] Francek J., Wohlschlager L., *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha: Rybka Publishers, 2002, ISBN 80-86182-68-1
- [12] Gřivna T., Scheinost M., Zoubková I. a kol., *Kriminologie 5. aktualizované vydání*, Praha: Wolters Kluwer, 2019, ISBN 978-80-7598-554-5
- [13] Hála J., Krel W., Moler E., *Quo vadis poena*, Praha: Triton, 2014, ISBN 978-80-7387-779-8
- [14] Hendrych D a kol., *Právníký slovník 3. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-059-1
- [15] Institut pro kriminologii a sociální prevenci, *Restorativní Justice: Sborník příspěvků a dokumentů*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, ISBN 80-7338-021-8
- [16] Jůzl M., *Penitenciaristika jako věda žaláří*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, ISBN 978-80-7452-131-7

- [17] Kadlubeková D., *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*, Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2015, ISBN 978-80-557-0939-0
- [18] Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3
- [19] Kratochvíl V., a kol., *Trestní právo hmotné, obecná část*, Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7179-082-2
- [20] Kýr A., *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky*, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999, ISBN:80-238-5306-6
- [21] Le Blanc M., Fréchette M., *Male Criminal activity from Childhood through Youth: Multilevel and developmental perspectives*. Springer-Verlag, New York 1989. Loeber R., Le Blanc M., *Toward a developmental criminology*. In: Tonry, M., Morris, N. (eds.): *Crime and justice*. Vol. 12, University of Chicago Press, Chicago 1990
- [22] Marešová A., et al. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza* 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, ISBN 80-733-8157-5
- [23] Marešová A., Blatníková Š., Kotulan P., Martinková M., Štěchová M., Tamchyna M., *Kriminální recidiva a recidivisté*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, ISBN 978-80-7338-119-6
- [24] Maruna S., Roy K., *Amputation or Reconstruction? Notes on the Concept of "Knifing Off" and Desistance From Crime*. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 22, 2, 2006, 10.1177/1043986206298951
- [25] Mezník J., Kuchta J., Kalvodová V., *Základy penologie*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1248-X
- [26] Novotný O., Vanduchová M., a kol., *Trestní právo hmotné, Obecná část*, 5. jubilejní, zcela přepracované vydání, Praha: ASPI, 2007
- [27] Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., *The Criminal Career Paradigm*. In: Tonry, M. (Ed.): *Crime and Justice: A Review of Research*. Vol. 30, University of Chicago Press, Chicago 2003
- [28] Piquero A., Farrington D. P., Blumstein A., *Key Issues in Criminal Career Research*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, ISBN 978-05-1149-949-4
- [29] Popelka J., *Penologie. Díl první*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, ISBN 978-80-244-2932-8
- [30] Raszková T., Hoferková S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, ISBN 978-80-7435-716-9
- [31] Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*, Blansko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, ISBN 978-80-7338-164-6
- [32] Suchý, O.: *Příčiny a prevence recidivy*. Praha, VÚK, 1, 1984

- [33] Šámal a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5
- [34] Šámal P., Púry F., Rizman S., *Trestní zákon. Komentář – díl I. 6. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 978-80-7179-547-6
- [35] Štěrba V., *Penologie*, Praha: Armex Publishing s.r.o. 2007, ISBN 978-80-86795-48-5
- [36] Trávníčková I., Zeman P., *Kriminální kariéra pachatelů drogové kriminality*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, ISBN 978-80-7338-101-1
- [37] Weis: J. G., *Issues in the Measurement of Criminal Careers*. In: Blumstein A., Cohen J., Roth A., Visher C. (Eds.): *Criminal Careers and „Career Criminals“ Vol. 2.*, Nation Academy Press, Washington 1986
- [38] Wolfgang M., Figlio R., Sellin T., *Delinquency in a Birth Cohort*, University of Chicago Press, Chicago: 1972; cit. podle: Howell, J. C. (Ed.): *Guide for Implementing the Comprehensive Strategy for Serious, Violent, and Chronic Juvenile Offenders*. OJJDP, Washington 1995
- [39] Yoshimasu S. & Kogi S., *Études criminologiques et psychiatriques au Japon*, Acta Criminologica, Montreal:1969, ISSN 0065-1168 (print), 1718-3243 (digital)
- [40] Zernova M., Wright M., *Alternative vision of restorative justice*. In: Johnstone G., Van Ness D. W. (eds.) *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007

Zákony:

- [1]. zákon č. 40/2009 sb. Trestní zákoník
- [2]. zákon č. 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody
- [3]. zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
- [4]. zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

Internetové zdroje:

- [1]. <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista>
- [2]. <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- [3]. <https://justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>
- [4]. <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>
- [5]. <https://www.pmscr.cz/> (internetové stránky probační a mediační služby)
- [6]. <http://www.ius-wiki.eu/trestni-pravo/>

Další zdroje:

- [1] Blatníková Š., Paradigma kriminální kariéry, *Trestněprávní revue* 3/2009
- [2] Chromý J., *K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku*, *Trestněprávní revue* 11/2009
- [3] Janák D., *Organizace a řízení Československého vězeňství 1945-1955*, *České vězeňství*, 2004, roč. 4, č. 3
- [4] Karabec Z., Účel trestání. *Kriminalistika*, 2000, č. 2
- [5] *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016
- [6] Kratochvíl V., Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby. 2. část., *Bulletin advokacie*, 2008, č. 6,
- [7] Kýr A., *Kontinuita a diskontinuita tradic vzdělávacího procesu (1852-1989)*, In: *Pamětní almanach 1996-2006*, Příloha časopisu *Českého vězeňství* č. 6/2006. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání VS ČR ve Stráži pod Ralskem, 2006
- [8] Masopust Šachová P., Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? *Trestněprávní revue* 11-12/2016
- [9] Rozum J., Tomášek J., Vlach J., Háková L., Recidiva jako měřítko trestní politiky, *Trestněprávní revue* 9/2016
- [10] *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2013*, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2014
- [11] *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2018*, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2018
- [12] Větrovec V., Nedorost L., Otoupalíková J., *Restorativní a retributivní justice*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity: Katedra sociální pedagogiky, 2005
- [13] *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2018*, Ministerstvo vnitra České republiky